

Мистецтво кохання

Овідій

*Публій Овідій Назон
Мистецтво кохання
Переклад А.Содомори*

КНИГА ПЕРША

- 001] Хто з-поміж римлян ще й досі не чув про мистецтво кохання,
002] Хай, прочитавши цей твір, буде в коханні митцем.
003] Що ж бо вітрило, весло, як судном не керує мистецтво?
004] Що скакуни запальні? Що без мистецтва Амур?
005] Автомедонт по-мистецькому вмів колісницею править,
006] Тіфій з умінням тонким вів гемонійське судно.
007] Я — за наставника з волі Венери в хлопчини Амура,
008] Я на любовних стежках — Тіфій і Автомедонт.
009] Буйної вдачі Амур: неохоче мені він кориться,
010] Добре, що то лиш хлоп'я: можна ще вдачу ліпить.
011] Гри на кіфарі Ахілла в свій час навчав син Філіри —
012] М'якнув од гомону струн дух вихованця жорсткий.
013] Хто ворогів незчисленних жахав, а деколи й друзів, —
014] Сам перед старцем колись сивоголовим тремтів.
015] Ту, що її потім Гектор відчув, — непоборну долоню

016] Він під тростину хльостку сам же не раз підставляв.

017] Учень Хірона — Пелід, мій — Амур-, як свавільні обидва,

018] Так і богині сини — парость Еака й Амур.

019] Та чи тяжкого ярма не вдягають на шию бикові?

020] Та чи вудил не гризе навіть породистий кінь?

021] Тож і мені піддається Амур, хоч разить мене в груди

022] Стрілами з лука свого, палить жорстоким огнем.

023] Хай він дошкульніше б'є, хай вогнем усе глибше діймає:

024] Більшої рани завдасть — краще помщуся йому.

025] Та не від Феба (не буду брехать) перейняв я те вміння,

026] Не запозичив його з лету небесних птахів,

027] Не навчали мене, пастуха на Аскрійській долині,

028] Клію і вісім її розумом славних сестриць —

029] Досвід цю книгу живив; довіряйте ж їй: викладу віршем

030] Правду всю. Правді моїй, ненько Амура, сприймай!

031] Одадь, пов'язки тонкі, соромливих ознако, тримайтесь!

032] Одадь — хто білість ноги довгим одінням окрив!

033] Я про кохання співаю легке, про дозволені втіхи —

034] Квіти, що потай рвемо, — не про злочинну жагу.

035] Спершу, коли вже ти став, новобранець, під прапор Венери,

036] Пильно розглянься довкіл, що захопило б тебе.

037] Друга турбота твоя — щоб обранка й тебе покохала,
038] Третя — аби ця любов не на хвилину була.
039] Ось про що йдеться тут, ось де суперництва нашого поле —
040] Вправно по ньому скеруй колеса біг до мети.
041] Поки ще можеш ти взяти розгін, попустивши повіддя,
042] Вибери саме таку, що до вподоби тобі.
043] З неба, однак, не впаде вона — добре шукай, котрій скажеш:
044] "Ти лиш одна з багатьох зачарувала мене!"
045] Таж і мисливець на лань не будь-де розставляє тенета —
046] Знає, в якому з ярів підстерегти кабана,
047] Знає кущі птахолов, а рибалка досвідчений — місце,
048] Де, лиш закине гачок, риба одразу клює.
049] Так от і ти, що шукаєш когось для тривкого кохання,
050] Спершу завваж ті місця, де найгустіше дівчат.
051] Щоб однайти їх, не треба, повір, напинати вітрила,
052] Ніг на дорогах курних не доведеться збивать.
053] Хоч Андромеду Персей від засмаглих привіз собі індів,
054] Хоч і фрігієць Паріс викрав лаконську жону:
055] Стільки й таких тобі Рим дасть дівчат, що з подивом скажеш:
056] "Цілого світу краса, видно, розквітнула тут!"
057] Скільки зернин на Гаргарській горі, виноград — у Метімні,

058] Риб — у морській глибині, птаства — між листям дерев,
059] На небосхилі — зірок, стільки й цвіту дівочого в Римі, —
060] Як не сказати, що тут — мати Енея живе?
061] Юні тобі до смаку, що лишень повноліття сягають, —
062] Щонаймиліше дівча тут же побачиш в юрбі.
063] Інших, що вже на порі, полюблюєш — і ними рясніє;
064] Врешті, в очах зарядить од розмаїття того.
065] Може, до старших охочіший ти (у них досвіду більше) —
066] Що ж, і з таких не одну — сотні зустрінеш у нас.
067] Лиш завітай під Помпееву тінь у ті дні, як одчує
068] Дотики сонця палкі в небі Геракловий Лев,
069] Чи під склепіння, де мати, примноживши синову щедрість,
070] Мармуром дальніх країв пишно прибрала палац.
071] Портика не омینی, що звела його Лівія, давши
072] И назву йому; він цвіте барвами давніх митців:
073] Ось п'ятдесят Данаїд, щоб убити братів своїх, стали,
074] Тут же — сам батько Данай, грізно підняв він меч.
075] Дня не прогав, коли лле над Адонісом сльози Венера,
076] Й сьомого — світлого дня для іудеїв усіх.
077] Шану складай і телиці мемфійській в одінні ляному:
078] Тим, що Юпітер їй дав, інших вона збагатить.

079] Місце Амура — це ще й судова (хто повірив би?) площа:

080] Й тут серед гаму, бува, запломеніє любов.

081] Де Аппіада, що при мармуровому храмі Венери

082] В небо дзвінким джерелом, росяним струменем б'є,

083] Права знавець не один потрапляв у тенета богині:

084] Інших людей захищав — сам вберегтися не вмів.

085] Найкрасномовніший там мов німіє, бо замість чужої —

086] Власну справу тепер мусить, сердега, вести.

087] От і сміється над ним із сусіднього храму Венера:

088] З гордого опікуна — скромний зробився прохач.

089] Та найудатнішим будеш ловцем у півкруглім театрі:

090] Матимеш здобич таку, що й не наснилась тобі.

091] Не для потіхи лише — для любові чимало тут гідних,

092] Буде забавиться з ким, буде кого й полюбить.

093] Як от мурашки снують то сюди, то туди, незліченні,-

094] Кожна поживу несе, в ротику двигає щось;

095] Як ото бджоли над квітом лугів, над ярами, де пахнуть

096] І медуниця, й чебрець, денно роями гудуть,

097] Так на видовища славні спішить пишношатне жіноцтво,

098] Гляну — й вагаюсь не раз, око на кому спинить.

099] І подивитись ідуть, і щоб інші на них подивились:

- 100] Серед юрби, на виду, спробуй-но цноту шануй!
- 101] Спокій видовищ ти, Ромуле, перший тоді скаламутив,
- 102] Як на сабінських дівчат римських пустив юнаків.
- 103] Мармур там ще не білів, а поміст не рудів од шафрану,
- 104] Де просто неба сидів, не під наметом, глядач.
- 105] На Палатіні (там лісу не бракне) наламане гілля
- 106] В ту, що минула, добу скромним помостом було.
- 107] Люд не на лавах — на дерні сидів, а кошлате волосся,
- 108] Щоб не діймала жарінь, зеленню всяк окривав.
- 109] Очі там кожен пасе на дівчатах: котру б собі взяти? —
- 110] В грудях тим часом горить непереборна жага.
- 111] Ось невігадливий спів починає сопілка етруська,
- 112] Тричі притупнув уже, вчувши її, танцюрист.
- 113] Люд у долоні вже б'є, хоч невміло, — тоді-то володар
- 114] Знак, щоб хапали дівчат, нетерпеливим подав.
- 115] І позривалися з місць юнаки — запальні, галасливі,
- 116] Й кожен, котру забажав, ту й забирає собі.
- 117] Як од орлів навсібіч розлітаються тихі голубки,
- 118] Як од голодних вовків ніжна овечка втіка,
- 119] Так затремтіли й сабінянки перед нальотом зухвальців:
- 120] Щойно рум'яні були — страх на лиці забілів.

121] Хоч і на всіх він один — неоднаково кожна боїться:

122] Ця рве волосся, а та — наче без тям сидить.

123] Матінку кличе одна, зацімила від остраху інша,

124] Ця ані слова, ця в плач, та остовпіла, та — в біг.

125] От і ведуть їх, щоб мати жінок собі, схоплених юнок,

126] І не одну з-поміж них навіть сам страх прикрашав.

127] Ту, котра вперта була, брав на руки гарячий здобичник,

128] Міцно тулив до грудей, напоумляючи таю

129] "Що ж ти сльозами лиш очі псуєш? Ким твій батько був завжди

130] Неньці твоїй, тим і я, дівчино, буду тобі".

131] Ромуле, ти, як ніхто, воякам своїм вмів догодити;

132] За нагороду таку згоден і я воювать!

133] Отже, од тих славнозвісних часів велелюдні театри

134] Для миловидих дівчат — наче ті ями-пастки.

135] Варто вчащати тобі й на змагання породистих коней:

136] Цирк, що народом кишить, не розчарує ловця.

137] Тут не потрібно тобі спілкуватися мовою пальців,

138] Погляду, поруху брів не перехоплюють тут.

139] Побіч красуні сідай собі сміло — ніхто не осудить,

140] Боком до неї тулись — слова не скаже ніхто.

141] Хоч не хотіла б — тулитися мусить, бо тісно на лаві,

142] Й та тіснота, пам'ятай, тільки на руку тобі.

143] Далі вже гав не лови — до сусідки словечком озвися,

144] Можна спочатку пустим, тільки б розмова пішла:

145] От, чиї коні, спитай, вдаючи зацікавлення, й тут же

146] Саме за тих, що й вона, ти від душі вболівай.

147] А понесуть по арені богів урочистим походом —

148] Владній Венері тоді якнайгучніше плещи.

149] Може, пилінка якась, покружлявши, сусідці на груди

150] Сяде — ти пальцем чутким зняти її поспіши.

151] Хай і не сяде — зніми все одно: лови будь-який привід,

152] Тільки б засвідчити міг щиру турботу свою.

153] От їй поділ зіслизнув до землі (забруднитися може) —

154] Маєш нагоду: нагнись, щоб підхопити його.

155] Тут же тобі й нагорода за труд: нахилившись, побачиш

156] Ніжку, й за це вже ніяк дівчина не дорікне.

157] Іноді ще й озирнись, чи сусід, що сидить позад неї,

158] їй у тендітне плече грубо коліном не вперсь.

159] Часто й дрібниця захоплює: не одному прислужилось,

160] Що подушину м'яку впору і зручно підклав,

161] Що охолоджував помахом віяла милу сусідку,

162] Стільчика їй підставляв, щоб не втомилась нога.

163] Ось яку змогу дає тобі цирк домогтися кохання,
164] Як і арена дзвінка, вкрита кривавим піском.
165] Тут і для сина Венери не раз є гаряча робота:
166] Той, хто на рани дививсь,— рану під серцем відчув:
167] Кинеш слівце чи торкнешся руки, оголошення взявши,
168] А чи поб'єшся в заклад, хто переможе з бійців, —
169] Зойкнеш негадано й сам, як стріла тебе пройме летюча,
170] Був дотепер глядачем — жертвою станеш нараз.
171] Ну, а видовище те, що ним Цезар недавно втішав нас,-
172] Як у бою кораблі перські й афінські зійшлись?
173] В Римі тоді з-над обох побережжів зібралася молодь —
174] Цілий, здавалося, світ місто вмістити змогло.
175] Хто ж у такому гурті не зустріне своєї любові?
176] Ой, багатьох у ті дні мучив прибулець Амур!..
177] Нині, щоб світ підкорить, на край світу рушає наш Цезар:
178] Найнедосяжніший схід нашим тепер назвемо.
179] Парфе, покари чекай! Разом з Крассом полеглі, радійте:
180] Римських клейнодів ясних варвар уже не зганьбить!
181] Месник піднявсь, що вождем від дитинства ще заповідався,
182] Хлопець — війну вже веде, хоч не хлоп'яча то річ.
183] Скільки безсмертному літ, не дошукуйся, хто слабодухий:

- 184] Цезарям силу не вік — роду високість дає.
- 185] Хист неземний дозріває скоріше, ніж часу перебіг:
- 186] Млява років течія — не перешкода йому.
- 187] Хижих двох зміїв тірінфський герой задушив немовлям ще,
- 188] Хоч у колисці, а все ж — гідний Юпітера був.
- 189] Вакх іще й нині юнак, а яким же він був тоді юним,
- 190] Як переможений край — Індію — тирсом жахав!
- 191] Мужність, опіка отця воювать тобі, хлопче, допоможе
- 192] Й ворога перемогти — мудрість, опіка отця.
- 193] Славним початком таким не применшиш великого ймення,
- 194] Перший з-між хлопців тепер, далі — з-між сивих мужів.
- 195] Є ще брати в тебе — кривду братів поспіши відомстити,
- 196] Батько є — стань же твердим захисником його прав!
- 197] Зброю подав тобі батько вітчизни, твій батько, а ворог
- 198] Батьком набуто майно хоче собі загребти.
- 199] Праведна зброя твоя, а в напасника стріли злочинні,
- 200] Правда, пошана богів — ось де знамено твоє.
- 201] Силою права подоланий парф; хай подоланий буде
- 202] Й списом, щоб східні скарби вождь мій для Риму здобув.
- 203] Благословіте ж похід, батьку Марсе і Цезарю-батьку:
- 204] Богом один із вас є, другий — ним буде в свій час.

205] Я перемогу віщую тобі, оспівать обіцяю,
206] Скільки снаги та чуття, гучно, звияжцю, тебе.
207] Будеш заgonи вести й підбадьорювать їх моїм словом,
208] Тільки б ти серцем своїм слово оте прихистив!
209] Спини парф'ян-втікачів, груди римлян оспівувать буду
210] Й стріли, що мече їх парф, коней звернувши назад.
211] Ти утікаєш, щоб перемогти, але що ж залишаєш
212] Для переможених? Марс, парфе, покинув тебе.
213] Скоро заблисне той день, як тебе, променистого мужа,
214] Біла, мов сніг, четверня площами Рима промчить.
215] Поперед тебе ітимуть вожді з ланцюгами на шиях —
216] їм уже втеча стрімка не допоможе тепер.
217] Весело те споглядатиме юнь — наші хлопці й дівчата,
218] В кожного з нас у той день щастям душа забринить.
219] От запитає котрась: "Як вождів тих імення? Які ж то
220] Гори зображені там, ріки, долини які?"
221] Все поясни їй, а ще навіть те, про що й не питала,
222] Хоч би й не знав ти всього — мов про відоме, кажи:
223] "Хто у вінку із тростин, то Евфрат; в кого синяві пасма
224] В'ються по плечах, то це — славний на витоки Тігр.
225] Там он вірмени ідуть; ось — Данаєва донька Персіда;

226] Це — славнозвісне колись місто між перських долин.

227] Цей ось і той он — вожді". Якщо знаєш — назви поіменно,

228] Втім, хоч би навіть не знав,— сам ти їх вдало назви.

229] Та й за бенкетним столом не змарнуй для знайомства нагоди:

230] Не про одне лиш вино думати слід, поки п'єш.

231] Там же й Амур, зарум'янившись густо, до рук своїх ніжних

232] Ріг раз од разу бере, повен п'яного вина.

233] Тільки-но Вакх йому крильця зросить, — вологою взявшись,

234] Пурхать не може той бог, німо стоїть, та за мить

235] Вже він із крилець вологу ту струшує; хай лиш на серце

236] Крапля комусь упаде — тут же пектиме любов.

237] Духу вино додає, до кохання жагу роздимає,

238] Вихилиш келих до дна — туга покине тебе.

239] Сміх бере гору тоді, до змагання й злидар чує силу,

240] Болі, турботні думки вже не захмарять чола.

241] Рідкісна в нашу добу заповнює душу відвертість,

242] Підступи й хитрощі геть бог правдолюбний жене.

243] Ось коли хлопців серця в свої сіті ловили дівчата:

244] Владна Венера й вино — наче вогонь у вогні.

245] Хай лиш в оману тебе не введе миготлива лампада:

246] Не за вином, не вночі вроду цінити берись.

247] Таж серед білого дня трьом богиням Паріс приглядався,

248] Поки Венері сказав: "Першість тобі віддаю".

249] Ніч усі хиби, всі вади бере під своє покривало,

250] Тож перша-ліпша з дівчат гарною буде вночі.

251] Про самоцвіти, баgreць, чи правдиві, лиш день тобі скаже,

252] Як і про постать, лице, чи бездоганні, — лиш день.

253] Ще називати місця, що на здобич жіночу багаті? —

254] Легше піщинки, хоч їм ліку немає, злічить.

255] Мав би ще Байї назвать, узбережжя мережане Байїв,

256] А чи купальні, що в них води сірчані паркі?

257] Зраний в серце, зітхнув не один, покидаючи місто:

258] "От тобі й полікувавсь у славнозвісній воді!"

259] Ось біля Рима, в гайку, розмістилась Діани святиня —

260] В битвах кривавих, мечем, владу вона здобула.

261] Діва, що в цноті живе, що ненавидить стріли Амура,

262] Людям стільком завдала, гнівна, й завдасть іще ран.

263] Досі, нерівноколесу вперед женучи колісницю,

264] Муза вказала тобі щедрі для ловів місця.

265] Зараз я викладу, як ти найкраще б до рук міг прибрати

266] Ту, що вподобав, а це — стрижень повчання мого.

267] Хто б ви й де б не були, зосередьтесь, тямкі до науки,

268] Й до обіцянок моїх вухо прихильно схилить!

269] Спершу ти ось що гарненько затям: не буває такої,

270] Що не далася б до рук — ти лише сіті розстав.

271] Скорше помовкнуть пташки навесні, серед літа — цикади,

272] Скорше менальський гончак буде тікати од зайців,

273] Ніж гордуватиме ласкою жінка, бо й та, котра з виду —

274] Стійкість одна, в той же час — любовців прагне в душі.

275] Втіх потаємних юнак а чи дівчина рівно жадають,

276] Той — неприховано, ця — глибше ховає жагу.

277] От ухвалили б ми, чоловіки, не спішити з любов'ю —

278] Жінка до нас по любов першою б мусила йти!

279] Мукає — кличе бика на луку соковитім телиця,

280] Лунко й кобила ірже, тільки-но вгледить коня.

281] В нас не така невгамовна жага, не така вже нагальна,

282] Знає межу чоловік, хоч і пройма його хіть.

283] Чи про Бібліду згадать, що до брата злочинним палала

284] Пломенем і через те духу пустилась в петлі?

285] Мірра ж отця свого, не як дочці подобає, любила —

286] І під корою тепер, стиснена, гріх свій таїть.

287] Слізьми її, що з пахучого дерева скрапують нині,

288] Змащуєм тіло; в сльозі — діви ім'я збереглось.

289] Десь по затишних долах, у підніжжі лісистой Іди

290] Білий-білісінський бик, стада окраса, бродив.

291] Чорна лишень між рогами була в нього плямочка-вада,

292] В іншому — сяяв увесь, мов хто облив молоком.

293] Кносські й кідонські до того бика поривались телиці,

294] Кожна жадала відчуть буйну вагу на собі.

295] Та Пасіфая запрагла з биком пов'язатись любов'ю,

296] Тут же телиці гладкі стали ненависні їй.

297] Знане кажу: навіть Кріт, на якому сто міст гамірливих,

298] Хоч полюбляє брехню, не заперечить мені.

299] Кажуть, своєю ж рукою вона, хоч до того не звикла,

300] Рвала м'які для бика трави і листя дерев.

301] Всюди за стадом ішла й навіть думки не мала про мужа:

302] Той білосніжний рогань гору над Міносом взяв.

303] Що ж зодягатись тобі у прегарне вбрання, Пасіфає?

304] Таж на прикрасах твоїх не розуміється бик.

305] Нащо люстерко здалось, коли йдеш на узгір'я за стадом?

306] Зачіску стільки разів чи не безглуздо мінять?

307] Дзеркалу все ж довіряй: воно скаже, що ти не телиця,

308] Що на дівочім чолі рогів не вгледити таки.

309] Мінос ще милий тобі — то не треба шукати коханця,

310] Потайки хочеш кохать — то хоч бика не кохай.

311] Де там! У гори, ліси, залишивши володарську спальню,

312] Мчить, мовби гнав її Вакх — буйний Аонії бог.

313] О, як то часто пекла вона заздрісним оком телицю:

314] Чим це, мовляв, ось така вабить обранця мого?

315] Бач, вона все перед ним соковиті витоптує трави —

316] Думає, глупа, що й він з неї не зводить очей.

317] Мовивши, тут же велить ту телицю ні в чому не винну

318] Гнати з лугів на ріллю — під луковидне ярмо

319] Чи на заріз, ніби в жертву богам, щоб суперниці серце

320] Взяти до рук, як лиш їй груди ножем розітнуть.

321] Скільки складала тих жертв і, тримаючи серце в долоні,

322] Криво всміхалась: "Ану — йди, залицяйся до мого!"

323] То вона хоче Європою бути, то — Іо: ця — в корову

324] Перемінилася; ту — бик віз на спині своїй.

325] Стада вожак дерев'яну корову сприйнявши як справжню,

326] З нею зійшовся-таки; плід — таємницю розкрив.

327] Варто крітянці було не зважати на пристрасть Тієста

328] (О, як нелегко жоні вірною бути одному!) —

329] Коней не стримав би Феб серед неба й назад, до Аврори,

330] Він колісниці б тоді не розвернув на бігу.

331] Волос пурпурний в отця свого, Ніса, дочка його вкрала —

332] Й лоном дівочим тепер тисне скажених собак.

333] Марса уникнувши на суходолі, на морі — Нептуна,

334] В рідному домі Атрід жертвою жінки упав.

335] Хто не сплакнув над жагою ефірської діви Креуси?

336] Хто про Медею не чув — матір, убивцю дітей?

337] Фенікс, Амінтора син, невидющі виплакував очі.

338] Рвав Ппполіта живцем коней сполоханих шал.

339] Що ж осліпляєш невинних дітей? На твою божевільну

340] Голову — прийде пора — кара, Фінею, впаде!

341] Вся ця біда — од жінок: їх любовне бажання сильніше

342] Й шалу у ньому завжди більше, ніж в чоловіків.

343] Сумнівів, отже, не май: будь-яка може стати твоєю;

344] Хтозна, чи з-між багатьох мовила б "ні" хоч одна.

345] Хай і відмовить якась, але кожній лестять залицання,

346] Хоч ошукався — дарма: що та відмова тобі?

347] Чи ошукався, однак? Таж нове залицання — солодше:

348] Більше сусідське добро нам до душі, ніж своє.

349] Завше-бо й нива чужа урожаєм багатшим рясніє,

350] Завше й чужа череда вим'я повніше несе.

351] Спершу служницю пізнай, що при тій, котру звабити хочеш:

352] Так ти полегшиш собі до господині підхід.

353] Чи до своїх таємниць підпускає служницю, дізнайся,

354] Чи в тій прихованій грі з нею вона заодно.

355] Спробуй, якщо все це так, підкупить, ублагати служницю:

356] Схилиш її на свій бік — легко досягнеш мети.

357] Час підбери (на це — й лікар зважає), коли господиня

358] Без намовляння твого візьме принаду з гачка;

359] Візьме ж охоче тоді, коли солодко, гоже їй буде,

360] Як на врожайній землі — повному сили зерну.

361] Бо, коли туги, ні болю нема — наче ширяться груди,

362] Спритна Венера тоді влесливо входить у них.

363] Поки зажурений був Іліон — ворогам не давався,

364] А звеселився — і коня, повного зброї, прийняв.

365] Мить підбери, коли хитра суперниця їй дозволила:

366] Легко за себе тоді зможе помститись вона.

367] Зранку, як зачіску буде вкладать господині служниця,

368] Мовби собі, а не їй скаже впівголос, аби

369] Враженій гніву додати — так вітрило снаги дає веслам —

370] "Кривднику ледь чи б могла кривдою ти відплатить".

371] От і про тебе додасть, переконливих слів приточивши, —

372] Сохне, мовляв, од жаги, розум потьмаривсь йому.

373] Гав не лови тоді: вляжеться вітер — охляне вітрило,
374] Наче тонесенький лід, тане за мить якусь гнів.
375] Може, подумаєш тут: "Чи не звабити й гарну служницю?" —
376] Це небезпечна, скажу, і непродумана гра,
377] Бо заохотиш не всіх: одна дбатиме про господиню,
378] Інша — про себе: тебе схоче собі зберегти.
379] Править лиш випадок тут. І хоч доля сприяє сміливим,
380] Ще раз і ще раз кажу: на небезпеку не йди!
381] Не стрімчаками вестиму тебе, не до прірви скерую,
382] Ступиш на стежку мою — пастки уникнеш на ній.
383] А причарує таки, як листи буде брати й давати,
384] Тілом, не пильністю лиш, мила служниця тебе —
385] Все ж господиню спочатку здобудь, а її — вже потому:
386] Не від служниці-бо слід розпочинати любов.
387] Добре ще зваж на одне (якщо віриш моєму мистецтву —
388] Ну, а на вітер, затям, слів не пускатиму я):
389] Взявся за діло — доводь до кінця. Служниця не зрадить,
390] Хай лиш відчує сама частку й своєї вини.
391] Птах, чиї крила у клею в'язкім, не зів'ється під небо,
392] Вбіг у тенета кабан — більше в чагар не шугне.
393] Риба, піймавшись на гострий гачок, не гулятиме в морі,

394] Звабив — довершуй свого і переможцем відходь!

395] Отже, не зрадить, кажу, відчуваючи спільну провину,

396] Про господиню ж усе з вуст її знатимеш ти.

397] Лиш не обмовся комусь! Не обмовишся — буде й служниця

398] Радо тобі сповіщать, де лиш яка новина.

399] Знай: помиляється той, хто вважає, що тільки на полі

400] Й морі потрібно ловить пору, догідну для дій:

401] Як не щодня ми зерно довіряємо ниві примхливій,

402] А зеленавій воді — вигнуте дно корабля,

403] Так не щодня на гарненьких дівчат полювання успішне:

404] Часто вдається воно тільки в означений час.

405] Хай це народження день, хай календи, що ними Венера

406] Тут же за Марсовим свій, всміхнений, місяць веде,

407] Хай це той день, коли цирк виставляє не звичні прикраси,

408] А полонених вождів подиву гідні дари, —

409] Діло облиш! Підступає зима, нависають Плеяди,

410] В хвилю пірнути спішать ніжні зірки Козенят.

411] Час одпочинку тоді. Хто довіриться морю в ту пору —

412] Той на уламках судна душу заледве спасе.

413] Краще почни з того дня, многослізного дня, коли кров'ю

414] Римлян, що впали в бою, води алійські взялись.

415] Чи з неробочого, сьомого, дня, що його шанувати

416] Від найдавніших часів звик палестинський гебрей.

417] Добре ти все обміркуй на вродини своєї коханки:

418] Витрати будуть, а це — вісники чорного дня.

419] Як не викручуйся — візьме своє: не забракне їй хисту,

420] Щоб обібрати того, хто умліває з жаги.

421] Прийде до неї торговець-хитрун (таки знає, до кого!),

422] Викладе весь свій товар; ти сидиш поряд, вона —

423] Скаже й тобі вибирать (заодно й твій смак перевірить),

424] Потім пригорне тебе, далі попросить: "Купи!"

425] "Цей подарунок, — додасть, — мені милим буде надовго:

426] Що лиш у мріях було, нині саме йде до рук!"

427] "Грошей, — замнешся, — з собою не взяв я..." — попросять розписку,

428] І дорікнеш сам собі: "Нащо я вчився писать!"

429] Що, коли день уродин, аби тільки приймати дарунки,

430] Двічі й тричі на рік буде вона святкувать?

431] Ще ж і поплаче не раз: десь кульчик, мовляв, загубився —

432] Шкода велика, бо він з каменем був дорогим.

433] Часто ще просить: "Позич". Позичиш — уже не поверне,

434] Отже, на втрати чекай, а про подяку забудь!

435] Хай би я був стоязикий, стоустий — усе ж не зумів би

436] Викласти тут до кінця кляте мистецтво блудниць.

437] Віск на табличці гладкій для початку хай брід тобі вкаже,

438] Воскові спершу довір, що на душі залягло.

439] З лестощів різних почни, з тих слів, що коханцям віддавна

440] Знані, й слізних благань, хто б ти не був, не жалій!

441] Випросив Гектора, сина, Пріам — ублагавши Ахілла;

442] М'якне й розгніваний бог, чуючи просьбу палку,

443] Про обіцянки тоді не забудь: обіцянка — не шкодить,

444] Нею ж усякого ти можеш зробити багатцем.

445] Той, хто повірив хоч раз, не покине надії, богині:

446] Хоч і брехлива, та все ж годі без неї прожить.

447] От подарунок даси, а тебе — ще й покинути можуть,

448] Бо ж домоглася свого, втрата вже їй не страшна.

449] А не даси — їй надія шептатиме: "Ще ж подарує..."

450] Так рільника з дня на день дурить безплідна рілля.

451] Так і завзятий у кості гравець, аби лиш не програти,

452] Все програє, а рука тягнеться знову до гри.

453] Перша турбота твоя — поєднатися без подарунку:

454] Щоб не даватись дарма — буде твоєю всякчас.

455] От і пошли їй листа, що в мереживі слів найніжніших, —

456] Перший він слід прокладе, настрій розвідає там.

457] Таж підманув колись лист — на яблуці напис — Кідіппу:

458] Лиш прочитала його — тут же піймалась у сіть.

459] Нум до науки, о римське юнацтво! Й не тільки для того,

460] Щоб за підсудних тремких гарно стояти в суді:

461] Як простолюддя, хмурного суддю і сенат щонайвищий —

462] Схилиш ти й дівчину так словом ученим своїм.

463] Не похваляйся, проте. Не спіши з красномовством до часу,

464] В мову свою навмання пишних речей не вплітай.

465] Хто б то, крім дурня хіба, до дівчини вчено звертався?

466] Скільки разів через лист діло все йшло нанівець!

467] Так, як говориш, пиши, щоб довіра була, та ласкаво —

468] Начеб ти бесіду вів, начеб у вічі дививсь.

469] Раптом не прийме листа, відішле його, не прочитавши, —

470] Ще прочитає колись, кроку назад не роби.

471] З часом же бик до ярма, до повільного плуга звекає,

472] З часом кориться вузді ще не об'їжджений кінь.

473] Перстень, залізне кільце од постійного тоншає вжитку,

474] Сам же окрайцем стає, краючи землю, леміш.

475] Камінь, хоч він і твердий, вода, хоч яка вона плинна, —

476] Брилу камінну, проте, сточує плинна вода.

477] Ти й Пенелопу саму — постарайся лишень — переможеш,

478] Трою, за рік чи за два, — візьмеш ти, візьмеш-таки!

479] А прочитавши, одвіту не дасть — до одвіту не силуй:

480] Тільки б читала твої сповнені ласки слова.

481] Що прочитає, на те як не нині, то завтра відпише:

482] З часом, по крокові крок, стане близькою тобі.

483] Спершу — чого не бува? — ти гіркого листа прочитаєш:

484] Марні зусилля, мовляв; більше, прошу, не турбуй.

485] Просить, а думає так: "Налягатиме ще — поступлюся".

486] Тож осягнеш ти свого, лиш наполегливий будь.

487] Може, на лектиці кралою твоєю, що лягла собі навznak,

488] Слуги нестимуть; їй — мов ненароком зустрінь,

489] Слово до неї промов, та не прямо кажи — манівцями:

490] Так ти в оману введеш вухо злюбливе чиєсь.

491] Може, сама на прогулянку вийде під портик розлогий —

492] З нею дозвілля й своє не забувай розділить.

493] То трохи спереду йди, то, відставши, — дещо позаду;

494] Часом прискішуй ходу, часом поволі ступай.

495] Можеш на відстані пари колон, для поваги, триматись,

496] Можеш пліч-о-пліч іти — жодного сорому тут.

497] Сяде в театрі, всім очі милуючи, — сядь побіч неї:

498] Буде на чому й тобі гарно попасти свій зір.

499] Тільки частіш поглядай, досхочу подивляй її вроду,
500] Мову веде звіддала — знаками, порухом брів.
501] Щедро тому, хто зображує дівчину, бий у долоні,
502] Хто за коханця — тому ще запальніше плещи.
503] Стане — за нею вставай; сидить — не схоплюйся з місця,
504] Бо відтепер не тобі час твій належить, а їй.
505] Не кучеряв лиш волосся свого розігрітим залізом,
506] Каменем звітрених скель заросту ніг не стирай.
507] Хай цим займаються ті, хто звеличує матір Кібелу
508] На верескливо гучнім, як у фрігійців, ладу.
509] Врода недбала — окраса мужів. Чи не викрав із Кріту
510] Міноса доньку Тесей, хоч кучерявий не був?
511] Чепуруном Гіпполіт не ходив, а сподобався Федрі,
512] В лісі б Адонісу жить — рани ж богині завдав.
513] Зваблює хай чистота й засмаглисть на Марсовім полі,
514] Тога нехай на тобі гарно, рівненько лежить.
515] Зуби — щоб чисті були, язика щоб ніде не кололи,
516] Хай не гуляє нога в надто широкім взутті.
517] Хай не стирчить навсібіч абияк підтяте волосся:
518] Чуб свій і заріст лиця вмілій руці довіряй.
519] Також про нігті подбай, щоб не довгі були та без бруду,

520] З ніздрі, як часом бува, щоб волосок не стремів.

521] Подих аби неприємним не був, коли рота розтулиш,

522] Запах провідці отар, цапа, з під пахв щоб не чувсь.

523] Інше — то справа манірних дівчат або тих серед хлопців,

524] Хто не обранку (ганьба!) — хлопця очима пасе.

525] Втім, уже Вакх закликає співця! Він сприяє коханцям,

526] Радий вогневі, що ним сам же колись пломенів.

527] Наче причинна, бродила піском, їй незнаним, крітянка —

528] Дією, куснем землі, що серед пінявих хвиль.

529] Як покладалась до сну, так і вибігла: в туніці вільній,

530] Боса; волосся густе злотом по плечах пливло.

531] В безгомінь моря, до хвиль: "Жорстокий Тесею!" — гукала,

532] Сльози дощем по лицю (чи заслужила?) лились.

533] Кликала й плакала враз — пасувало одне їй і друге:

534] Сліз найрясніші струмки вроди не збавили їй.

535] Знов себе в груди б'є найніжніші — "Утік, — лементує, —

536] Зрадник лукавий, утік! Що ж мені бідній робить?..

537] Що ж мені, — плаче, — робить?.." Аж тут задзвеніли кімвали,

538] Бубни озвались лункі з-під невсипущих долонь.

539] З страху падає ниць, на півслові жалі перервавши,

540] Зблідла вона на лиці — крові й краплинки нема.

541] Ось і менади вже тут, на плечах розпустивши волосся,
542] Ось і сатири в'юнкі, Вакха провісники, тут;
543] Ось і підпилий Силен на ослі, що прогнувся під старцем,-
544] Хоч і підпилий, проте вправно за гриву вхопивсь.
545] Та, поки ловить менад, а вони — з ним забаву заводять,
546] Поки, невдаха-їздець, ослика прутом шмага,
547] Раптом не втримавсь-таки — стрімголов через вуха ослячі
548] Гепнув, сатири ж йому: "Батьку, вставай же, вставай!"
549] Поки те діється, Вакх на обвитій плющем колісниці
550] Тиграми править; в руках — віжки дзвенять золоті.
551] Дівчині — голос, рум'янець пропав, про Тесея забула,
552] Тричі хотіла тікати — тричі в'язав її страх.
553] Кинуло в дрож її; колос легкий так од вітру здригнеться,
554] А на грузьких мокляках — очеретина суха.
555] Бог же: "Це я, — проказав, — захисник твій вірніший. Не бійся!
556] Станеш, крітянко, мені, Вакхові, ти за жону!
557] Дар мій весільний — небо — візьми: кораблів заблукалих
558] Будеш сузір'ям новим, ночі оздоба, вести".
559] Мовивши те, зістрибнув, щоб вона не лякалася тигрів,
560] Із колісниці; нога глибоко вгрузла в пісок
561] Діву обнявши, повіз (чи могла опиратись?) на небо:

562] Що лиш на думку спливе — легко богам осягти.

563] Ті — Гіменею хвалу вже виспівують, Вакхові — інші,

564] Так з нареченою бог на небесах поєднався.

565] Тож, коли Вакха дари виграватимуть перед тобою,

566] А коли трапиться ще й гарна сусідка тобі —

567] Спершу до святощів ночі звернись, до Ніктелія-батька,

568] Щоб од вина не було шкоди твоїй голові.

569] Далі — багато чого, хоч не наврост, їй можна сказати:

570] Що не домовиш їй ти — в думці домовить сама.

571] Потім черкни щось вином, хай стіл лестить замість тебе,

572] Хай вона знає, над ким влада її відтепер.

573] В очі — очима дивись, хай жагу твою бачить, бо часто,

574] Хоч і німують уста, мову обличчя веде.

575] Келих, що з нього вона надпила, поспіши перейняти

576] Й де ще тепло її губ — там його й ти пригуби,

577] Візьме шматочок якийсь — туди ж сягнувши рукою,

578] Пальцями пальців її мов ненароком торкнись.

579] Ще постарайсь, щоб її чоловік тебе теж уподобав:

580] Дружба ця їй і тобі стане в пригоді не раз.

581] Випаде жереб тобі за вином — відступи йому жереб,

582] Він хай бере твій вінець, хай покерує питтям.

583] Чи дорівняв тобі, чи не дотягся — віддай йому першість,
584] Слово прихильне своє кинуть йому не вагайся.
585] Певний це, втоптаний шлях — по-мистецькому друга вдавати,
586] Втоптаний, певний, а все ж — ковзко й на ньому бува.
587] Так управитель не раз перевищує міру належну:
588] Більше на себе бере, ніж доручалось йому.
589] Ну, а тепер — щодо міри в питті, вона ж — очевидна:
590] Хай не підводять тебе ні голова, ні нога.
591] Надто сварок уникай, бо ж вино спонукає до сварки,
592] Руки, до бійки швидкі, стримуй, попивши вина.
593] Впав колись Еврітійон через те, що напивсь по-дурному, —
594] В колі гостей, за вином, дотеп доречний, не гнів.
595] Як голосистий — співай, як проворний — берися до танцю, —
596] Дар од природи на те, аби подобатись ним.
597] Справжнє сп'яніння — біда, а вдаване — то допомога, —
598] Хай заплітається твій, хоч і не п'яний, язик:
599] Може, зухваліше зробиш ти щось чи скажеш — не страшно:
600] Всяк зрозуміє тебе — вже напідпитку, мовляв.
601] їй побажай гараздів і тому, хто втішається нею,
602] Подумки ж — лиха йому, всяких болячок назич.
603] Потім, як гості почнуть галасливо вставати з-за столу,

604] Саме при тій метушні гарну нагоду лови:

605] В гурт увіпхавшись, дістанешся легко до кралі своєї —

606] Пальцями стану торкнись, ногу — ногою відчуй.

607] Тут і зізнатись пора. Одначе не мнись по-селянськи —

608] Доля й Венера стоять лиш за хоробрих людей.

609] Про красномовність не стану тобі настанов подавати:

610] Досить тобі забажать, — мова сама попливе.

611] Вміло коханця вдавай, говори їй про зранене серце,

612] Щоб переконливим бути — весь на те хист поклади.

613] Втім, це неважко, бо кожній здається, що гідна любові, —

614] Хай препогана, усе ж вірить у вроду свою.

615] Та не один, хто вдавав, любов'ю проймався мимоволі:

616] Спершу зображував пал, потім на правду палав.

617] Будьте ж, дівчата, ласкаві до тих, хто вдає, що кохає:

618] Та, котра грою була, — справжньою стане любов!

619] Словом лестивим, юначе, пора її серце здобути:

620] Плин гомінкого струмка й кручу підмиє не раз.

621] Личко, волосся хвалить не лілуйсь і тонюсінькі пальці,

622] Мовби хто виточив їх, і невеличку стопу.

623] Саме така похвала й для цнотливої — медом на душу:

624] Дівчина ж понад усе дбає про вроду свою!

625] Сором ще й досі хіба не пече і Юнону, й Палладу,
626] Що у фрігійських лісах віддано першість не їм?
627] Хвалиш — то всі свої барви показує птиця Юнони,
628] Будеш без слів подивлять — не виставлятиме їх.
629] Любить же навіть рисак біговий, коли часом по шиї
630] Злегка поплещеш або ж гриву розчешеш йому.
631] На обіцянки, гляди, не скупись: це чудова принада,
632] Свідками ж різних богів, щоб довіряла, бери!
633] Що присягають закохані, з того й Юпітер сміється, —
634] Хай із присяг тих, мовляв, гру собі роблять вітри!
635] Він, було, й Стіксом підземним колись присягався Юноні,
636] Тож потурає всім тим, хто з нього приклад бере.
637] Вигода є від богів, а є вигода — віра хай буде, —
638] На вікодавній олтар і узливаймо, й кадім!
639] Не в безтурботті боги, не в солодкому сні пробувають, —
640] От ви й по правді живіть: над усіма — божество.
641] Ввірене вам — поверніть, договори вшановуйте чесно,
642] Серця — обман, а руки — хай не забруднює кров.
643] Маєте розум — жартуйте з дівчат: покарання не буде!
644] Вірність ганебніша тут (як не дивуйсь!), ніж обман.
645] Зваблюйте звабниць, бо це назагал — безбожне поріддя, —

646] В сіті, призначені вам, хай потрапляють самі!

647] Кажуть, в Єгипті колись дощів живодайних забракло —

648] Дев'ять років підряд сонце палило поля.

649] До Бусіріда прийшов тоді Трасій: "Юпітера, — мовив, —

650] Може власкавить лише мужа захожого кров".

651] "Що ж, — на те Бусірид, — будеш першим даром для нього, —

652] Спраглій землі єгиптян воду, захожий, даси!"

653] Так Фаларід, було, в міднім бикові засмажив Перілла:

654] В череві твору свого смажився сам же творець.

655] Та й по заслuzі обом! Винахіднику смертної муки

656] Звідати винахід свій — це справедливість сама.

657] Тож віроломній нехай віроломством відміряно буде,

658] Приклад лихий подала — цим же хай сплатить тобі.

659] Важить немало й сльоза, розворушиш і кремінь сльозами,

660] Зможеш — хай лиця твої вогкими будуть од сліз.

661] А як не зможеш (не все ж, коли треба, сплакнути вдається) —

662] В очі собі крадькома спробуй хлюпнути води.

663] Що, проте, з лестоців тих, не присмачених ще й поцілунком?

664] Не поцілує тебе — все-таки сам поцілуй!

665] Може, пручатись почне, може, вилає ще, а насправді,

666] Хоч і пручатись почне — хоче, щоб ти переміг.

667] Тільки ж не грубо зривай з її ніжних губ поцілунки,
668] Щоб не жалілась вона — от неотеса, мовляв!
669] Хто ж поцілунок забрав, а віночка не смів їй забрати —
670] Втратити вартий і те, що перепало йому.
671] Після цілунку хіба ж то не крок до здійснення мрії?
672] Кроку того не зробить — тупість, не цнота, повір!
673] Кажеш, насильство? Хай так Але ж воно миле дівчатам:
674] Що так їх вабить, на те начебто з примусу йдуть.
675] Силою схилиш до втіх — усяка зрадіє тій силі;
676] Навіть зухвалість ота — гарний даруночок їй.
677] А не торкнешся, хоч міг, — удаватиме радість обличчям,
678] Серцем до тебе, однак, — певен я, — чутиме жаль.
679] Силою Фебу взяли, та й сестра її звідала силу, —
680] Й не нарікали на тих, хто перемогу здобув.
681] Річ усім знана, а все ж не зайве про те нагадати,
682] Як із Гемонії муж взяв Лікомеда дочку.
683] Вже пастухові-судді горезвісну дала нагороду
684] Перша з-між трьох, що зійшлись побіля Іди богинь.
685] Вже із далеких країв прибула до Пріама невіста —
686] Впевнено в Трої самій грецька осіла жона.
687] Вслід за ображеним мужем тоді поклялось усе військо

688] Еллінів: біль одного спільною справою став.

689] Сам же Ахілл (був би сором, якби то не з волі Фетіди!)

690] Одягом довгим ховав стать чоловічу свою.

691] Чим, Еакіде, ти руки зайняв? У мистецтві Паллади,

692] Не у прядінні, шукай слави гучної собі!

693] Що тобі кошики ті? До щита в тебе здатна лівиця,

694] В правій, що нею вкладеш Гектора, — вовни клубок?

695] Нум веретено одкинь, що намотує нитку марудну, —

696] Списом тобі потрясать, що з Пеліонських гаїв.

697] З Деїдамією в спальні одній випадково лишившись,

698] Пристрасті не вгамував — сам себе видав Ахілл.

699] Силою (вірити слід) була тут же подолана діва,

700] Потай жадала й сама, щоб подолали її.

701] "Не покидай!" — зупиняла Ахілла, що йти поривався,

702] Вже ж бо не прядку в руці — грізне оружжя тримав.

703] Де ж те насильство тепер? Чому так ласкаво вмовляєш,

704] Деїдаміє, того, хто тебе силою взяв?

705] Так-бо вже є воно: жінка соромиться діло почати, —

706] Як же їй мило зате згодом оддатись йому!

707] Декотрі з чоловіків, шанувальники власної вроди,

708] Ждуть, поки жінка сама кине їм перше слівце.

709] Ні! Чоловік підійти має першим, йому слід просити,
710] їй — доброзичливо те, що попрохали, сприйнять.
711] Щоб піддалась, попроси: над усе прохання їй милі;
712] Як закохавсь, розкажи, далі — бажання розкрий.
713] Таж героїнь стародавніх благать не цуравсь і Юпітер,
714] Першою жодна з красунь до Громовержця не йшла.
715] Може, відчуєш до тих умовлянь твоїх нехіть у неї —
716] Стримайсь на деякий час, щезни їй з-перед очей.
717] Вабить — що в руки не йде; викликає відразу — що липне:
718] Менше набриднеш ти їй — більше захоче тебе.
719] Значить, у хіті своїй зізнавайсь не одразу й не завжди:
720] З дружби, мов з зав'язі цвіт, хай визріває любов.
721] Я помічав: неприступна — шовковою з часом робилась,
722] Хто шанувальником був — потім коханцем ставав.
723] Блідість лиця мореплавця не красить: в відкритому морі
724] Сонце й солоня вода смалять його день у день.
725] Блідістю б не хизувався і рільник, що веде просто неба
726] Рало й мотикою б'є — спускає скибу важку;
727] Й ти, хто Паллади вінок у змаганні пітнім добуває,
728] Блідістю тіла свого тільки б огиду будив, —
729] Хто закохавсь — той блідий; коханця прикрашує блідість,

730] Дурень хай бачить у ній явної слабості знак!

731] Був же блідий Оріон, як за Сідою бігав лісами,

732] Дафніс рум'яним не був — горду наяду кохав.

733] Має і худість вагу: про твій стан вона свідчить; і ще ось:

734] Голову вкрити плащем ти не вважай за ганьбу.

735] Й неспані ночі — добро: від безсоння стрункішає тіло

736] Й від невідступних страждань, свідків твоєї жаги.

737] Щоб домогтися свого, нещасливця вдавай, аби кожен

738] Мовив, зустрівши тебе: "Видно, таки закохавсь".

739] Що тут казати? Із неправдою правда змішалася нині:

740] Дружба — один тільки звук; вірність — одна лиш мана.

741] Ти полюбив? Перед другом, гляди, не вихвалюй обранки:

742] Радо повірить тобі, радо й підмінить тебе.

743] "Так, але ж Актора внук не поквапивсь на ложе Ахілла,

744] Федри, що в цноті жила, все ж не торкнувсь Пірітой?

745] А Герміону Пілад не'інакше любив, як Палладу —

746] Феб, як сестрицю свою — два Діоскури-брати".

747] Хто б сподівався на це — краще яблук на тамариску

748] Хай сподівається він, меду — на хвилях ріки!

749] Милим є тільки порок; на умі — лиш своя насолода:

750] Ближньому більше допik — більшої втіхи зазнав.

751] Отже, не ворога (от дожились!) слід боятись коханцю —

752] Вірних, кажу, уникай, щоб у безпеці ти був.

753] Родича, брата свого бережись, наймилішого друга:

754] Вся ця громадка тобі справжнього страху завдасть.

755] Щоб закінчити, додам: щодо вдачі дівчата бувають

756] Різні; до сотень сердець сотні підходів шукай.

757] Вдатна й земля не повсюдно на все: тут родить оливки,

758] Там — виноградну лозу, ще десь — добірні жита.

759] Скільки облич — стільки вдач є на світі; розумний зуміє,

760] Хоч незліченні вони, пристосуватись до них,

761] Наче Протей: то ставав кабаном він, то левом, то раптом —

762] Деревом, то серед хвиль — хвилею легко гойдався.

763] Так от і рибу по-різному ловлять: гачок тут підходить,

764] Там — лише остень, а там — тягнуть об'ємисту сіть.

765] Різного віку жінок ти по-різному, отже, приваблюй:

766] Пастку досвідчена лань здалеку спостереже.

767] Серед невчених — умом не хизуйсь, між цнотливих — зухвальством,

768] Бо перестануть вони, бідні, й собі довірять.

769] От і буває, що ту, котра чесного хлопця боїться,

770] Хутко в обійми свої явний негідник бере.

771] Частку роботи зробив я; лишається ще якась частка,

772] Якір метнувши, спочин матиме мій корабель.

КНИГА ДРУГА

001] "Гейя, Пеане!" — гукніть — і ще раз: "Гейя, Пеане!"

002] Здобич, яку я ловив, — ось вона в сітях моїх.

003] Зеленню пальми хай радий коханець вінчає ті вірші:

004] Що йому з Аскри співець? Що сивочолий Гомер?

005] Був таким гість, син Пріама, коли з войовничих Аміклів

006] Звабою викрав жону й світле вітрило підняв.

007] Був таким той, хто тебе на чужинницьку взяв колісницю,

008] Гіпподаміє, й повіз — боєм добутуткону.

009] Що ж ти, юначе, спішиш? Корабель твій — ще[^]ередзюря,

010] Гавань, куди я пливу, ще далеченько відсіль.

011] Милу здобув ти мистецтвом моїм, та цього недостатньо:

012] Вчив я ловити, а ще — здобич зумій зберегти.

013] Штука впіймати, та втримати спіймане — штука не менша:

014] Там випадковість, а тут — вміння в пригоді стає.

015] Нині й мені, як було, з своїм сином сприяй, Кітерее!

016] Нині — й ти, Ератб солодкойменна, сприяй!

017] Бо про велике почну: в який спосіб затримать Амура —

018] Хлопця, що пурхає все, світом широким гуля.

019] Він-бо проворний: два крильця постійно готові до лету —

020] Важко сповільнити їх, дати їм міру якусь.

021] Щоб чужоземець не втік, всі шляхи перекрив колись Мінос,-

022] Той не для ніг, а для крил стежку зухвалу знайшов.

023] Сховок Дедал спорудив, де ховався півбик-півмужчина,

024] Чи півмужчина-півбик — втіхи злочинної плід.

025] "Годі вже, — мовив митець, — мене стримувать тут, справедливий

026] Міносе! Прахом лягти в батьківську землю дозволь.

027] Хоч на вітчизні своїй проживати спокійно не міг я,

028] Долею гнаний у світ, — дай хоч померти у ній!

029] Старця не варто жаліть? Пожалій хоч Ікара, хлопчину;

030] Може, хлопчини не жаль — старця тоді пожалій!"

031] Мовив таке. Та й ще б не одне міг по праву сказати —

032] Владар усе ж не давав дозволу на поворот.

033] Щойно відчув те прохач: "Ось тепер, Дедале, — промовив, —

034] Доля для хисту твого гарну поживу дає.

035] Мінос посів суходіл, він посів і моря доокола,

036] Тож ні по морю звідсіль, ні по землі не втекти.

037] Небо відкрите зате! Небесну торкнімо дорогу!

038] Вибач, владико богів, що на високе ступлю.

039] Та не збираюсь діткнись я порогів твоїх зоресяйних —

040] Хочу з неволі втекти — й іншого шляху нема.

041] Стіксом дорога б вела — я тривожив би Стіксову хвилю!

042] Мушу природі людській дати спромогу нову".

043] Часто біда розворушує хист: чи колись помишляв хто,

044] Що на повітряну путь може людина ступить?

045] Крила — весла птахів — укладає з пір'їн ряд до ряду,

046] Нитка по нитці, з-під рук витвір виходить легкий.

047] Воском, що зм'як на вогні, прикріплює внизу ті пір'їни —

048] От уже й хвалить митця вмілості дивної плід.

049] Радий тій праці й Ікар: забавляється пір'ям та воском —

050] Де йому знати, що це — снасть для хлоп'ячих плечей!

051] Батько ж йому: "Ось човни, що домчать нас обох на вітчизну,

052] Сину мій! Тільки на них можемо з Кріту втекти.

053] Мінос усе перекрив, але він над повітрям не владний, —

054] Щоб у повітря ступить — ось тобі винахід мій.

055] Лиш оминай Калістб й мечоносця цурайсь, Оріона,

056] Що по небесній стезі вслід за Боотом пливе.

057] Взявши ті крила, тримайся мене, я летітиму перший,

058] Будеш триматись мене — буде безпечний твій лет.

059] Бо, чи заблизько до сонця ми мчатимем через ефірні

060] Далі, — розтопиться віск: він нетривкий при жарі;

061] Чи понад морем самим будем крилами низько махати —

062] Вогкими стануть вони, зрошені сплесками хвиль.

063] Линь поміж двох тих стихій! Та й вітру лякайся, мій сину:

064] Подув лови ходовий, в напрямі тому й лети".

065] Мовивши, крила чіпляє йому, ними рухать навчає —

066] Так ото й птаха пташат щойно оперених вчить.

067] Далі й собі до плечей свій твір приладнавши, несміло

068] Тілом подався вперед, наче по линві ступив.

069] Та перед тим як злетіть, ще нагнувся до сина з цілунком —

070] І по старечій щоці збігла невтримна сльоза.

071] Пагорб був, нижчий од гір, та від поля рівнинного вищий —

072] Звідси вони й почали втечу злощасну свою.

073] Рухає крилами сам, позирає на синові крила

074] Батько і дбає про те, щоб неперервним був лет.

075] Ось уже й вабить дорога нова, вже й страх забувши,

076] Гордий умінням новим лине стрімкіше Ікар.

077] Тут їх угледів якийсь риболов, а вгледівши, миттю

078] Кинув рибальство й з руки випустив вудку тремку.

079] Самос ліворуч лишивсь, а далі — Наксос і Парос,

080] Й Делос — край, що його клароський бог полюбив.

081] З правого боку — Лебінт і лісами поросла Калімна,

082] И Астіпалея, де скрізь — щедрі на рибу ставки.

083] От і полинув Ікар (молоде — нерозважне звичайно)

084] Вище — позаду лишив батька, провідця свого.

085] Слабнуть вузли і м'яким стає віск, адже ближче до бога,

086] Помахом рук своїх — крил — вітру не ловить уже.

087] Зляканий, глянув з висот: під ним — лиш море безкрає,

088] Й так він жахнувся, що день видався ніччю йому.

089] Воску вже мов не було; не крилом б'є повітря — руками,

090] Марно: прозорість довкіл — де ж тут опору знайти?

091] Впав. Та ще скрикнути встиг: "Ось я падаю, батьку, я гину!.."

092] Скрикував ще, та слова стихли в зеленій воді.

093] Батько нещасний (а втім, вже й не батько!) — "Ікаре, — гукає, —

094] Де, під сузір'ям яким, любий Ікаре, летиш?..

095] Де ти, Ікаре мій, де?.." Аж пір'я угледів на хвилі...

096] Тіло довірив землі, морю — ім'я залишив.

097] Мінос людини не зміг, що оперлась на крила, спинити,

098] Я ж зупинити берусь бога крилатого лет!

099] Хибить, хто сліпо піддався ворожбі гемонійській, хто гулі

100] Зрізує з лоба лошат — як приворотне дання.

101] Щоб не влягалась жага — не допоможе ні зілля Медеї,

102] Ні заклинання-пісні марсів-чарівників.

103] Кірка з Уліссом була б, а Медея — з Ясоном, та бачиш:

- 104] Пристрасть — чаруй не чаруй — з часом пригасне сама.
- 105] Марно й дівчат частувать зеленавим любовним напоєм:
- 106] Шкодить душі той напій, розум затьмарює він.
- 107] Геть же всі темні діла! Щоб любили — любов випромінюй!
- 108] Врода, постава струнка — вір мені, це ще не все.
- 109] Хоч би Ніреем ти був, що Гомер його вславив, хоч Гілом,
- 110] Що при джерельній воді викрали німфи його, —
- 111] Щоб і любов вберегти, й одинцем не лишитись неждано,
- 112] Вроду свою поєднай з гарним набутком душі.
- 113] Врода — минуше добро: з перебігом літ — убуває,
- 114] Кожен-бо день, кожна мить мов надгризають її.
- 115] Глянь на фіалку дрібну, на лілею — вони ж одцвітають,
- 116] Глянь на троянду: був цвіт, потім — одні колючки.
- 117] Так і волосся твоє сивиною візьметься, юначе,
- 118] Й зморшки глибокі ось-ось зорють обличчя твоє.
- 119] Душу спіши збагатить, щось тривкіше, зміцни нею вроду,
- 120] З нами-бо тільки душа йде до кінця, до межі.
- 121] Красне письменство вивчай, відшліфовуй, витончуй ним розум
- 122] І неодмінно двома мовами оволодій.
- 123] Гарним не був Лаертід, але вмів говорити прегарно —
- 124] І покохали його німфи дві, діви морські.

125] Скільки разів Каліпсб, як Улісс поспішав, сумувала —

126] > "Нині, — казала, — дарма спінують хвилю веслом".

127] Як вони Трою взяли, просить знов його й знов розказати,

128] Й розповідь щораз нову він про це ж саме веде.

129] Стали край моря, було, й про фракійського владаря долю,

130] Долю криваву, жахну німфі схотілось почуť.

131] Прутом легеньким Улісс (у руці випадково мав прута)

132] Що їй цікавим було, те на піску й зобразив.

133] "Троя, — мовив, — ось тут (накреслив мури високі),

134] Тут — Сімоент, а ось це — табір мій. Поле було

135] (Прутом обвів); от його й окропили ми кров'ю Долона,

136] Що гемонійських узявсь викрасти коней вночі.

137] Реза фракійського тут був намет, а по цій от дорозі

138] Коней, що їх уночі викрали, я повернув".

139] Креслив іще не одне, та тут хвиля на берег набігла —

140] Й Трої, і Реза-вождя, й табору — мов не було.

141] "Хочеш, — богиня тоді, — довіритись хвилі, що змила —

142] Ти й ворухнутись не встиг — стільки великих імен?"

143] Отже, хто б ти не був, з осторогою стався до вроди,

144] Дбай про щось більше, ніж те, чим утішається зір.

145] Ласка, і вправна, й тонка, — лиш вона володіє серцями,

- 146] Строгість — хіба до злови й воєн дикунських веде.
- 147] Хто б то любив коршака, що постійно готовий до бою?
- 148] Хто б то до вовка горнувся, що на овець зазіха?
- 149] В сильця ж не ловимо ми ластівок, бо то ніжне створіння,
- 150] Мирно під крівлями веж птах хаонійський живе.
- 151] Геть же колючі сварки, язиків поєдинки дошкульні!
- 152] Милою мовою слід ніжну жити любов.
- 153] Сварка — мужів од жінок, а жінок — від мужів одганяє,
- 154] Тут ані ті, ані ці не застаються в боргу.
- 155] Втім, це жінкам до лиця, бо сварливість — посаг жіночий,
- 156] Подруга ж, любка, нехай чує лиш ніжні слова.
- 157] Таж не закон приписав вам в одній обніматись постелі,
- 158] Ні! Не закон, а любов є володаркою тут!
- 159] Ласку з собою принось, обіцянками слух зачаровуй,
- 160] Щоб, лиш побачить тебе, сяяла з щастя вона.
- 161] Не для багатих, однак, за наставника я у любові:
- 162] Можеш за втіху платить — зайве мистецтво моє.
- 163] Де вже там вчити того, хто дарунками сипле довкола!
- 164] Тут відступаємо ми, марне змагання з таким.
- 165] Хист мій для вбогих, бо й сам, хоч убогий, а вмів я любити:
- 166] Не подарунками, ні — вабив словами красунь.

167] Бідному ж гарячкувати не слід, лихословить тим паче,
168] Стерпіти мусить таке, чим би обурився багач.
169] Якось, розгніваний, збурих я зачіску в любки своєї —
170] Скільки-то днів я згубив через поквапливий гнів!
171] Якось я туніку їй розірвав (не відчув, не помітив
172] Як, та сказала вона) — й щедро те відшкодував.
173] Тож помилок свого вчителя вам повторяти не раджу,
174] А засторогою — те, що я за них заплатив.
175] З парфом хай будуть бої, а з любкою, спраглою ласки, —
176] Мир, і забави, й все те, в чому — причина жаги.
177] Може, не надто м'яка, хоч і любиш, не ніжна до тебе —
178] Будь витривалий, терпи: зм'якне небавом, ще й як!
179] Гілку, щоб лук з неї був, треба легко, обачно згинати:
180] Спробуєш силу на ній — тут же зламаєш її.
181] Море з обачністю переплиवेश; підкорити не зможеш
182] Річки, якщо навмання будеш гребти, проти хвиль.
183] Ласкою тигра служити привчиш, нумідійського лева,
184] З часом навикне і бик плуга ріллею тягти.
185] Ось Аталанту візьми нонакрійську — сама непокірність,
186] А піддалася таки: муж наполегливий був.
187] Десь під наметом дерев свою долю і гордість дівочу

188] Міланіон у сльозах, кажуть, не раз проклинав.

189] Сіті зрадливі не раз, їй покірний, двигав на шиї,

190] Ратищем гострим не раз диких він клав кабанів.

191] З лука поцілив у нього Гілей, та прикрішої рани,

192] Глибшої рани не той — інший завдав йому лук.

193] Я ж на Менальські хребти не велю тобі збройним спинатись,

194] Ні під вагою тенет потом спливати, ані

195] Стріли грудьми зустрічать — моє обережне мистецтво

196] Інших наказів тобі, окрім м'яких, не дає.

197] Дибки стає — відступай: відступаючи, ти переможеш;

198] Тільки виконуй усе, що б не жадала вона.

199] Ганить — за нею й ти гань, а схвалює — схвалюй за нею;

200] Каже, що так, кажи "так"; "ні" — тоді й ти кажи "ні";

201] Смішно їй — ти підсміхнись, а сплакне — на сльозу спроможися

202] їй лиш одній визначать вираз обличчя твого!

203] От вона кісточку гральну метне — промахнися навмисне,

204] А промахнеться вона — виграти їй дай все одно.

205] В довгі кості йде гра — щоб їй програвать не траплялось,

206] "Псів" ти частіш викидай, щоб вигравала вона.

207] Ну, а в "розбійники" гра розпочнеться — ти так зроби хід свій,

208] Щоб над твоїм вояком ворог взяв гору скоріш.

209] Сам окриття з гілочок не соромся над нею тримати,
210] Сам, куди йтиме, в юрбі вправно їй шлях прокладай.
211] Стільчика їй не вагайся підкласти до ложа й сандалі
212] З ніжки тендітної знять чи підв'язати їх знов.
213] Може, тремтітимеш сам, та велительці ручки раз по раз
214] Ти біля серця свого власним теплом зігривай.
215] І за ганьбу не вважай (хоч це дійсно ганьба, та приємна)
216] Дзеркало, хоч ти й не раб, як чепуриться, тримать.
217] Той, хто потвор поборов, що їх мачуха слать не встигала,
218] Хто небосхил підпирав, потім — на небо ступив,
219] Між іонійських дівчат із кошиком плетеним, кажуть,
220] Зайнятий вовною був — нитку снував, як вони.
221] Бачиш, як ревно служив своїй владарці велет тірінфський,
222] Не завагайся ж і ти взяти його за зразок!
223] Скаже на форум прийти — завчасно на форум з'явися,
224] Якнайскоріше приходить, якнайпізніше відходить!
225] А кудись інде звелить — поспішай, усі справи одклавши,
226] Хоч і юрба на шляху — ти не затримуйсь, біжи!
227] Буде вночі, досхочу нагостившись, вертати додому —
228] За супровідника будь, хай лиш гукне, за раба.
229] Ну, а покличе з села (кохання — не для лінивих!),

230] Ноги на плечі — й туди, як не дістанеш візка.

231] Що там надворі — дарма: чи то спека, чи інеєм зранку

232] Шлях забілів — не барись, гаяти часу не смій!

233] В любощах — як на війні: недолугий — хай відступає!

234] Наші клейноди не тим, хто боязкий, берегти.

235] Ночі без сну, холоди, і страждання, й дороги далекі,

236] Й труднощі — все тут у цих, хоч і м'яких, таборах!

237] Мокнути будеш не раз, як дощі надсилатиме небо,

238] Просто на голій землі, мерзнучи, будеш лежать.

239] Кажуть, що й Кінтій, як був пастухом у ферейця Адмета,

240] Спав у хатині низькій. Хто б гордувати посмів

241] Тим, що промінному богові личило?.. Хочеш, щоб довго

242] Любка з тобою була,— значить, позбудься пихи!

243] А не дозволять іти по безпечній, по рівній дорозі

244] І перед носом тобі брязнуть замком — не біда:

245] Отвором кривля стоїть: зісковзнувши з тієї крутизни,

246] Нишком до любки пролізь через високе вікно.

247] Втішиш її: через мене життям — запишається — важив,

248] Чим очевидний даси доказ кохання свого.

249] Часто, Леандре, ти міг не побачити діви своєї,

250] Все ж, аби знала твій дух, перепливав Геллеспонт.

251] Не посоромся й служниць, котра там до любки найближча,

252] Чи її вірних рабів хитро схилить на свій бік.

253] З кожним вітайсь на ім'я (від того тебе не убуде),

254] Кожному руку подай, кожному чемно вклонись.

255] Ще пам'ятай: в день Фортуни рабові, коли він попросить,

256] Ти подарунок якийсь (не зубожієш!) зроби.

257] Не обійди і служниць у той день, коли в одязі вільних

258] Римські рабині, було, галлів в оману ввели.

259] Врешті, всю челядь своєю зроби; особливо важливі

260] Дверник і той, певна річ, хто перед спальнею спить.

261] Щодо красуні, то й тут я тобі не велю витрачатись:

262] Досить дрібнички, але — вміло, доречно даруй.

263] От зарясніє врожай, від плодів повгинаються віти —

264] Хай їй хлопчина подасть кошик дарунків сільських:

265] Щойно, мовляв, із села, хоч ти на Священній дорозі,

266] Серед міської юрби все це для неї придбав.

267] Хай винограду подасть чи каштанів, що їх Амарілла

268] Так полюбляла колись (нині, бач, тонші смаки!).

269] Можна, скажімо, дрозда чи віночок їй гарний послати:

270] Доказ, що любка твоя — в тебе весь час на умі.

271] Зваблюють так ще й самотніх, на жаль, у надії на спадок —

272] Проклятий будь, хто дари першим звернув на лихе!

273] Маю повчати тебе, аби й вірші ти слав їй солодкі?

274] Тільки (біди не втаїш!) пісня не в шані тепер.

275] Пісню похвалять, а все ж озираються за подарунком:

276] Успіхи матиме й пень, тільки б маєтним він був.

277] Нині на правду в нас вік золотий: до посад щонайвищих

278] Золото шлях прокладе, золотом купиш любов.

279] Хоч би в оточенні муз завітав сюди сам ти, Гомере, —

280] Як завітаєш ні з чим — вкажуть на двері тобі.

281] Втім, і розумних дівчат є громадка, та вкрай нечисленна;

282] Інші, хоч розуму брак, хочуть розумними бути.

283] Тих як і цих своїм віршем хвали, але зваж на свій голос:

284] Що б там на ум не сплигло — солодко, ніжно читай.

285] Тож або цим, або тим за даруночок, може, послужать

286] Вірші любовні твої — ночі безсонної плід.

287] Що ж учинити б ти сам захотів, уважав за корисне, —

288] Ти постарайсь, щоб цього й любка жадала твоя.

289] Схочеш звільнити раба — зроби так, щоб до любки твоєї

290] Спершу звернувся той раб: "Хочу на волю!" — благав.

291] Схочеш скарати, але передумаєш, — хай за цю ласку

292] Знов-таки любка твоя буде у тебе в боргу.

293] Користь тобі, слава — їй; нічого не втратиш від того,

294] Що над тобою вона матиме владу всякчас.

295] Дбаєш, щоб довго була при тобі, — хай гадає, що тільки

296] В неї задивлений ти — найяскравішу з красунь.

297] Пурпур із Тіру на ній — раз у раз ним захоплюйся; з Косу —

298] Коським захоплюйся теж "Як він тобі до лиця!"

299] В золоті вся — "Твоя врода цінніша від золота", — скажеш;

300] Вовняне буде на ній — вовняне теж похвали.

301] В туніці стане тонкій — "Ти проймаєш вогнем мене!" — скрикни.

302] "Не простудися лишень", — боязко потім додай.

303] В проділ розчешеться — проділ хвали; гарячим накрутить

304] Хвильок по всій голові — з захвату рота розкрий.

305] Голос і рухи її подивляй — як співає, танцює:

306] "Жаль, що так швидко, — зітхни, — пісеньці й танцю кінець!"

307] Любощі, втіхи сприймай, наче дійство якесь, шанобливо —

308] Й, вір мені, з любкою ніч солодко ти проведеш.

309] Хоч би й Медузу саму перевершила норовом диким, —

310] Буде з коханцем своїм ніжна, солодша за мед.

311] Тільки б наверх не сплигло, що вдавано все це говориш:

312] Вираз обличчя й слова мусять співзвучними бути.

313] Хитрість лиш та, що прихована, корисна; викрита — сором:

314] Вже (й по заслuzі!) ніхто більш не повірить тобі.

315] Часто під осінь, коли підчервонює рік найгарніший

316] Гроно дозріле, важке соком пурпурним, коли

317] То холоднеча пригнічує нас, то розморює спека,

318] І від таких перемін тіло якесь не своє, —

319] Хай твоїй любці не вадить ніщо, та коли при негоді

320] Змушена буде й вона, слабість одчувши, лягти, —

321] Саме тоді виявляй свою шану, свій потяг до неї,

322] Саме тоді засівай щедрого вжинку зерно!

323] Не знеохоться бува, коли довго хворітиме любка:

324] Що лиш дозволить вона — все власноручно роби.

325] Плач твій хай бачить вона; цілуватиме — не відвертайся,

326] Хай свої губи сухі змочить твоїми слізьми.

327] Часто (все вголос) обіти складай і при кожній нагоді

328] Сни їй розкажуй свої: гарні знамення, мовляв.

329] Кликни служницю стару: в тремтливій правиці принісши

330] Сірку і яйця, вона ліжко очистить, покій.

331] Кожна з дрібниць тих — це доказ приємний твого піклування:

332] Так не один зміг дійти до заповітних таблиць.

333] Лиш не докуч їй, гляди, бо й ласці, з якою до хворих

334] Ставимось ми повсякчас, міра властива якась.

335] їсти їй не борони, до гіркого напою не змушуй —

336] Тут твій суперник уже хай докладає зусиль.

337] Вітер од берега ген одігнав тебе в море безкрає —

338] Парус нового тепер — вільного подуву жде.

339] Спершу любов ще хистка, поступово вбивається в силу,

340] Гарно її підживляй — з часом зміцніє вона.

341] Чи не боїшся бика? А телятком він був — його пестив.

342] Ліг ти під тінь, де, було, гнулась тоненька лоза.

343] Так і ріка — це спочатку струмок, який в себе вбирає

344] Води нові все й нові — власне тому, що пливе.

345] Хай твоя подруга звикне до тебе, бо звичка — всесильна,

346] Лиш, поки звикне, гляди, сам не піддайся нудзі!

347] Хай вона бачить постійно тебе, нехай чує постійно,

348] День ще надворі чи ніч — очі намулуй ти їй.

349] Щойно лиш з'явиться певність якась, що тебе їй забракне,

350] Що засумує, коли раптом від'їдеш кудись, —

351] Перепочити їй дай: відпочивши, щедрішає поле,

352] Зсушена сонцем земля більше поглине дощу.

353] Демофонта, коли був при ній, не так сильно Філіда

354] Прагнула, аніж тоді, як на вітчизну відплив.

355] Будучи в мандрах, Улісс розпікав Пенелопу жагою,

356] За Фалакідом зійшла й Лаодамія в Ащ.

357] Лиш не надовго відходь: журба розвівається з часом —

358] Давню, далеку любов хутко замінить нова.

359] Не повертався Менелай — ув обіймах любовника-гостя,

360] Щоб не тремтіти вночі, грілась Єлена колись.

361] Що, Менелаю, на тебе найшло? Ти від'їхав, а дома

362] (Верх божевілля!) удвох гостя й жону залишив!

363] Ти голубиць боязких коршаку довіряєш, безумче,

364] Повну кошару овець — вовкові, жителю гір!

365] Не звинувачуй, однак, ні її, ані гостя: вчинив він

366] Те, що й ти б учинив, що учинив би будь-хто.

367] Винен ти сам, адже дав їм і час для перелюбу й місце —

368] Чи випадало б жоні не скористатися тим?

369] Справді-бо: мужа нема, зате гість є побіч люб'язний,

370] Врешті, страшно самій в спальні порожній лежать!

371] Що б там Атрід не казав, я знімаю з Єлени провину:

372] Не змарнувала, кажу, мужа свого доброти.

373] Все ж ні кабан, коли іклом своїм блискавично вкладає

374] Зграю мисливських собак, гнівом таким не кипить,

375] Ані левиця, коли молоком своїх діток годує,

376] Ані змія, на яку хтось ненароком ступив, —

377] Як паленіє жона, підстерігши блудницю на ложі

378] Мужа: обличчя її — лютості образ живий.

379] Що їй вогонь, що їй меч? Усяку пристойність забувши,

380] Рине, немовби сам Вакх рогом ударив її.

381] Зраду подружню і ложа ганьбу відомстила на власних

382] Дітях, невинних синах, грізна Колхіди дочка.

383] Ластівка — другий зразок материнської люті сліпої:

384] Носить на грудях своїх крові синівської знак.

385] Ось що руйнує любов, хоч яка була б сильна, доладна,

386] Тим-то на злочин такий, хто обережний, не йде.

387] Втім (хай боронять боги!) не велю тобі бути однолюбом:

388] Навіть поважній жоні не спромогтись на таке!

389] Бавтесь, лише свій переступ тракуйте як витівку скромну,

390] Меду лизнути вдалось — не похваляйтеся цим.

391] Не обдаровуй одну, раз про це може інша дізнатись,

392] Не об тій самій порі ти на спіткання ходи.

393] Щоб не застукала ревна тебе десь у закутку знанім,

394] Місце нове кожен раз любці своїй визначай.

395] Що написав їй — уважно проглянь: жінки-бо здебільша

396] Вміють читати ще й те, що за рядками стоїть.

397] Рану відчувши, за кривду — кривдою платить Венера:

398] Що допікало самій — іншого те вже пече.

399] Поки одній лиш був вірний Атрід, то й вона залишалась

400] Вірною; схибив Атрід — блуд передався жоні.

401] З болем почула, що Хріс, хоча лавр мав і стрічку священну,

402] Все ж не домігся того, щоб одпустили дочку.

403] І про твої, полонянку Лірнеська, страждання почула,

404] Й про сороміцьке — все те, що відтягало війну.

405] Втім, про це чула лишень, а бачила — доньку Пріама

406] (Хто переміг, той — ганьба! — здобиччю здобичі став).

407] Сина Тієста тоді допустила до серця й до ложа —

408] Так ось помстилась вона за неприхований блуд.

409] Що приховаєш як слід, а назовні воно таки вийде —

410] Хоч очевидним було б — ти заперечуй геть все.

411] І не підлещуйсь тоді, ані не принижуйся надто:

412] Все це — ознаки душі, що манівцями пішла.

413] От лиш снаги не жалій, бо мир — у жагучих обіймах,

414] Тільки вони, пам'ятай, ревнощам край докладуть.

415] Дехто порадить чабер або ще якесь зілля шкідливе

416] Пити, та всім цим, кажу, тільки затруїш себе.

417] Перцю не змішуй також із насінням жалкої кропиви,

418] Цвіту ромашки в вині теж не настоюй дарма.

419] Та, що затінений Ерік посіла, не хоче, щоб так ось

420] Грубо схиляти когось до щонайтонших утіх.

421] Ну, а часник із Мегар Алкатоевих — можна вживати

422] Й з наших городців траву, що розворушує хіть,

423] Яйця, ще й мед (лиш гіметський), а потім — сосен колючих,

424] Мовби горішки, плоди, що на краєчках гілок

425] Та чи тобі, Ератб, — ти ж учена — вдаватись до чарів?

426] Тож на вторований шлях біг колісниці зверну.

427] Ти, кого щойно я вчив, як невірність свою приховати,

428] Зараз навчись, як її явною маєш робить.

429] Не легковажність це, ні! Й корабель не одним і тим самим

430] Вітром, щоб порту сягти, повнить вітрила свої.

431] Дме то фракійський Борей, то під Евром плисти випадає,

432] Іноді Нот налетить, іноді — теплий Зефір.

433] А на візницю поглянь: то попустить віжки, то вміло

434] Коней, що чвалом ішли, ними вгамовує він.

435] Серед жінок є такі, що й вірність їм наша набридне:

436] Щоб не зів'яла любов, мусить суперниця бути.

437] Мов знемагає душа, коли все йде аж надто щасливо,-

438] Втіхи ж нелегко бува в межах розумних тримать.

439] Навіть вогонь, коли виб'ється з сил, поспішає сховатись:

440] Де щойно жар палахів — попів біліє тремкий.

441] Сірку наблизити, однак, — і знову зринає пригасле

442] Полум'я, знову довкіл ясністю повнить усе.

443] Так от і наша душа: коли спокій — немов пліснявіє,

444] Щоб не зотліла любов, зрушуй її гостряком.

445] Любка всякчас хай за тебе тремтить; охолоне — розпалюй,

446] Хай — лише привід даси — з ревності блідне вона.

447] Тричі, безліч разів щасливим є той, через кого

448] Сльози струмками не раз крала ображена лле!

449] Лиш про невірність твою (воліла б оглухнуть!) почує —

450] Никне, безмовна, бліда, мовби підтяв її серп.

451] Хай я частіш буду тим, кому рве вона в шалі волосся,

452] Тим, кому нігтем вона ранить юнацьку щоку!

453] Тим, що на нього крізь слези позиркує; врешті — без кого,

454] Хоч би хотіла прожити, жити б однак не змогла.

455] "Ну, а чи довго, — питаєш, — їй дутись на мене?" — Недовго:

456] Хай лиш затягнеться гнів — надто вже сильним стає.

457] Шия, що біла, мов сніг, за обіймами вже затужила,

458] Б'ється в риданнях, а ти — ніжно її приголуб.

459] Поки ще плаче — цілуй, втішай, поки плаче, любов'ю!

460] Вернеться мир! Тільки так можна приборкати гнів.

461] Буде вператись, відверто ворожою видається — тут же

462] Запропонуй їй союз (ліжка!) — й піддається вона.

463] Злагода тут ясначоча живе собі, зброю відклавши,

464] Ласка народжена тут, де вибачають за все.

465] Чубились щойно — вже дзьобик до дзьобика труть голубочки,

466] Тихо воркують собі: вслухатись — ніжність одна!

467] Спершу безладним був світ — усе в одній купі лежало:

468] Зорі, моря, суходіл — не розрізнялись іще.

469] Потім над землями небо знялось, суходіл оточили

470] Води; що вкупі було — стало собою тепер.

471] Повнити стала ліси звірина, а пернаті — повітря,

472] Ви ж у прозору глибіню, риби лускаті, пішли.

473] Люди, їх первісний рід, у полях, іще диких, блукали,

474] Міць, не розтрачену ще, чули в кремезних тілах.

475] Ліс був житлом для них, трави — поживою, постіллю — листя,

476] Довго не знали гурта — кожен ходив одинцем.

477] Кажуть, їх грубі серця від солодкої хіти зм'якшилися:

478] Жінка й при ній чоловік разом на ложе лягли.

479] Що їм робить, без наставника знали: Венера звершила

480] Ще без мистецтва в той час діло солодке своє.

481] Птаха до птахи летить; із ким собі втіхи шукати,

482] З ким поєднати любов, знає і риба в воді;

483] Сарна за оленем йде; змія до змії підповзає;

484] Лащиться сука до пса, поки не зчепиться з ним.

485] Рада вівця барану, під биком розкошує корова,

486] Цапа, дарма, що смердить, хоче кирпата коза.

487] Шал розпікає кобил: не зважають на відстань розлогу,

488] Хай там ріка на шляху — мчать вони до жеребців.

489] Отже, розгніваній дай і ти сильнодіючий засіб —

490] Він — і лише тільки він! — тут же полегшує біль;

491] І не зрівняються з ним Махаонові ліки: той засіб,

492] Хай ти пішов манівцем, — зробить невинним тебе.

493] Поки таке я снував, Аполлон, що з'явився раптово,

494] Ліри своєї струну золотосяйну торкнув;

495] Гілка лаврова — в руці, на священних кучерях бога —

496] Лавр; перед зором моїм став боговитий співець.

497] Далі до мене: "Наставнику, — мовить, — легкої любові,

498] Швидше до храму мого гурт своїх учнів веди:

499] Є там, на різні лади геть усюди прославлений в світі

500] Напис, веління таке: "Сам себе спершу пізнай!"

501] Той, хто спізнає себе, тільки той буде з глуздом любити

502] І до своєї снаги діла шукати собі.

- 503] Видався вродою хтось — то нехай скористається нею,
- 504] Шкіра шовкова — як спить, хай не ховає плеча.
- 505] Хто ж до розмови меткий, тому зовсім не треба мовчати,
- 506] Гарно співаєш — співай, п'єш собі гарно — то пий!
- 507] Лиш, коли бесіда йде, не хизуйся своїм красномовством,
- 508] Лиш, коли бракне ума, віршів своїх не читай!"
- 509] Так от повчає нас Феб, тож повчимося у вчителя — Феба:
- 510] Що то була б за пиха — віри не йняти богам!
- 511] Ну, а по суті: хто вміло кохатиме — той переможе,
- 512] Той із мистецтва мого все почерпне, що хотів.
- 513] Що прийняла — не всякчас повертає сторицею нива,
- 514] Суднам хистким не всякчас подув сприяє в путі.
- 515] Тим, хто кохає, не часто щастить, не щастить — найчастіше,
- 516] Слід готуватися їм до нелегкого життя.
- 517] Скільки зайців на Афонській горі, скільки бджіл є на Гиблі,
- 518] Скільки на сизім гіллі, милім Палладі, плодів,
- 519] Скільки в скойок у ріні, вважай — стільки горя в любові:
- 520] Стріли, що зранюють нас, вістрям умочені в жовч.
- 521] "Дома нема її", — збрешуть тобі — хоч ти любку, можливо,
- 522] Вгледеш, та вір, що нема, власному зору — не вір!
- 523] Двері зачиняють вночі, дарма, що впустить обіцяли, —

524] Стерпіти мусиш і це — просто на землю лягай!

525] Може, й служниця-брехунка гукне, ще й пихато: "А хто це

526] Тут під ногами у нас, наче колода, лежить?" —

527] Ніжно до грубої служки звернись, до дверей самих, врешті,

528] Знявши вінок із чола, — ружами їх ушануй!

529] Схоче впустити — ввійди; не захоче — йти геть доведеться:

530] Чемний не стане, затям, надокучати комусь.

531] "Що за настира такий!" Ти ж не хочеш од неї почути

532] Слів цих. Не вік же вона в настрої буде лихим!

533] І не вважай за ганьбу її лайку, поличник від неї;

534] Щастям для себе вважай ніжки її цілувать!

535] Що я, однак, про дрібне? До високого дух мене кличе,

536] Тож про високе почну — пильно вслухайтесь усі!

537] За небезпечне берусь. Але що таке без небезпеки

538] Мужність? В науці тонкій шляху легкого нема.

539] Знехтуй суперником — і переможеш; в мистецтві самого

540] Батька богів, повторю, ти перемоги сягнеш.

541] Ні, то не смертний говорить тобі, а дуб, що в Додоні:

542] Це з-між моїх настанов найголовніша, повір.

543] Іншим моргає? Дарма! Шле листи? Не читай. Не запитуй,

544] Звідки прийшла чи куди, причепурившись, іде.

545] Навіть законній жоні чоловік дозволяє подібне,
546] Надто як ти на наш бік, сні найсолодший, стаєш.
547] В цьому мистецтві (не стану брехать) не дійшов я вершини —
548] Сам я в науці своїй (що тут поробиш?) слабкий.
549] Чи при мені моїй дівчині хтось подавати б міг знаки,
550] Я ж, дивлячись на таке, гнівові волі б не дав?
551] От чоловік, було, поцілував її — і, пам'ятаю,
552] їй дорікав я за це — груба, нестримна любов!
553] Ось що мені заважало не раз! Більше розуму в того,
554] Хто не цікавиться тим, ходять до неї чи ні.
555] Краще не знать взагалі: що приховує — хай буде в тіні,
556] Бо, як зізнається раз, — не червонітиме вже.
557] Тож не спішіть, юнаки, ваших любок ловить на гарячій:
558] Хай попустують собі й вірять, що ми — лопухи!
559] Спіймані люблять палкіш: коли блудять однаково двоє,
560] Значить, завзято вони йтимуть своїм манівцем.
561] Оповідь є, що не сходить із уст усіх жителів неба,
562] Як хитромудро Вулкан Марса й Венеру впіймав.
563] Марс, коли розум йому засліпила Венера жагою,
564] З грізного бога війни раптом коханцем зробивсь.
565] Тут же й сама (бо хто б міг ласкавістю з нею рівнятись?)

566] Войовникові без слів, без дорікань піддалась.

567] Як же то, кажуть, вона насміхалась, пустунка, над мужем:

568] Грубі долоні (коваль!), ще й на додачу — кривий!

569] Часто при Марсові, наче Вулкан, жартома шкутильгала —

570] Врода й грайливість ота вкупі так личили їй!

571] Близькість свою лиш спочатку вони в таємниці тримали,

572] Тільки спочатку їх блуд ще зарум'янитись міг.

573] Сонце викрило їх (чи б міг одурити хтось Сонце?) —

574] Й тут же побачив Вулкан, що виробляє жона.

575] Приклад невдалий ти, Світоче, дав: таж вона за мовчанку

576] Гарний'дарунок тобі — лиш попросив би — дала!

577] Ну, а тим часом Вулкан і над ложем і довкола нього

578] Сіті розставив тонкі — годі їх спостерегти —

579] Й ніби на Лемнос подавсь. А закохані — хутко до ложа,

580] Як умовлялись, та вмить — голі, вже в сітях цупких.

581] Свідків скликає Вулкан... А було там на що подивитись!

582] Кажуть, Венера ледь-ледь втримати сльози могла.

583] Ні то лица затулить, ні частин соромітних прикрити:

584] Й пальцями їм ворухнуть сіті тонкі не дали.

585] Хтось із присутніх на жарт: "Раз тобі, наймогутніший Марсе,

586] Пута ті надто важкі — радо тебе підміню!"

587] Лиш на твоє, Моревладче, прохання Вулкан змилюстививсь —

588] Марс до фракійців чкурнув, та — подалася на Паф.

589] Цим одного ти, Вулкане, домігся: раніше кохались

590] Нишком, а в наші часи? Сорому — мов не було!

591] Втім, ти за голову, кажуть, не раз після того хапався:

592] Що наробило, мовляв, кляте моє ремесло!

593] Й ви не чиніте того! Спіймавшись, Венера не зичить

594] Іншим такої ж біди — голими в сіті лежать.

595] Отже, не став на суперника пастки і не перехоплюй

596] Писаних нишком листів, тих, що вістують любов.

597] Хай перехоплюють чоловіки, якщо зайде потреба, —

598] Ті, хто робитиме це правом вогню і води.

599] Тут, уже вкотре кажу, про дозволені втіхи йде мова —

600] Не для поважних жінок вірші грайливі сную!

601] Хто про Церерин обряд перед людом розводитись стане?

602] Хто розголосить пісні самофракійських жерців?

603] То не найвища з чеснот — язика за зубами тримати,

604] Хиба найбільша зате — про таємницю плескати.

605] Тож по заслuzі Тантал-балакун умліває від спраги,

606] Хоч у воді, й не сягне з гілки рясної плодів!

607] Надто Венера велить її таїнства всім шанувати —

608] Хто язикатий, тому краще до неї не йти!

609] Хоч не у скрині лежить обрядове начиння Венери,

610] Хоч ошалілі жерці лунко в кімвали не б'ють,

611] Все, їй належне, однак, — серед нас, у постійному вжитку,

612] Все — поміж нас, але так, щоб на очах не було.

613] Навіть Венера, скидаючи одяг, відводить лівицю

614] Й, ледь повернувши її, сором приховує свій.

615] Тільки тварина будь-де, просто неба, годить своїй хіті —

616] Дівчина, бачачи це, в землю потуплює зір.

617] Нашим же втіхам годяться і спальня, й зачинені двері,

618] І покривало: не все ж має оголеним бути.

619] Хай вже не темряви — тіні жадаємо, врешті, — півтіні:

620] Все ж не така виднота, як ото в сонячний день.

621] Навіть тоді, коли люд — чи дощі, чи спекота — під крівлю

622] Ще не ховався, коли дуб їжу давав й окриття, —

623] Десь у печерах, дібровах едналися, не просто неба, —

624] Про соромливість, ще й як, дбав, кажу, первісний люд!

625] Нині ж забави нічні — це для нас наче славні діяння,

626] Дорого платимо ми, щоб на хвалу заслужить.

627] Оком дівчаток пасеш. А для чого? Аби похвалитись

628] Першому-ліпшому: "Глянь: цю я також обіймав!"

629] Тільки б на кожному кроці ти міг показувать пальцем,
630] Тільки б неславу пустить, тільки підняти б на глум.
631] Все це дрібниці! Набреше, бува, з чого сам би сміявся:
632] Всеньке жіноцтво, мовляв, сам перепробував я!
633] Всіх не торкнеться, це так, та зачепить ім'я — і неслава
634] Навіть на цноті самій темне тавро покладе.
635] Йди й запирай тепер, стороже клятий, ворота дубові,
636] Двері міцні зачиняй хоч і на сотню замків —
637] Що з тих старань, як чутки розпускає брехливий коханець —
638] Хоче, щоб вірили в те, в чому насправді програв.
639] Ми ж хіба зронимо скромне слівце про свій успіх любовний,
640] А щодо втіх, то на них — мовчанки вірна печать.
641] Перша засада — не бачити в подрузі вади якоїсь:
642] Тут не один привітав короткозорість свою.
643] Чи дорікав крилоногий герой Андромеді за те, що
644] Личко її чарівне надто вже смагле було?
645] Ще Андромаху візьми: зависокою всім видавалась —
646] Гектор її лиш один просто стрункою вважав.
647] Щось тобі прикре? Стерпи: стане милим. Докучливе? Згладить
648] Час: лиш спочатку любов, пильна, завважує все.
649] Поки із стовбуром ще не з'єдналась прищеплена гілка,

650] Навіть легкий вітерець може її відламати.

651] Та незабаром вона й буревію опертися зможе,

652] Й дереву свіжу снагу, з ним поєднавшись, дасть.

653] Так день при днєві меншає вад у любки твоєї:

654] Що неприємним було — згодом не є вже таким.

655] Запах бичачої шкіри, скажімо, гидкий на початку,

656] Всоте понюхай її — запаху наче й нема.

657] Вадам ще й назвами можна зарадити: в дівчини шкіра —

658] Мов іллірійська смола — буде "смаглявка" тобі;

659] Зиза — Венера; котра світлоока — буде Мінерва;

660] Висохлу, ледве живу — зграбною тут же назви;

661] Звинною — надто низьку; повненькою — добру товстуху:

662] Що кожній ваді близьке, тим і приховуй її.

663] Не дізнавайся про вік, не питай, при якому родилась

664] Консулі: хай цьому лік цензор суворий веде.

665] Надто — коли відцвіла, коли весни її — вже позаду

666] Й по волоскові щодня сивінь вискубує вже.

667] Є в цьому віці, навіть у старшому, чар свій, юначе:

668] Ця нива жниво дає, цю — засівати пора.

669] Поки снага молода — підставляйте труднощам плечі:

670] Кроком нечутним ось-ось старість надсуне хмура.

671] Тож або море — веслом, або ниву крайте залізом,
672] Чи до гартованих рук зброю жорстоку беріть,
673] Чи своє тіло, і міць, і труди віддавайте обранкам:
674] Діло це теж бойове, здобич і тут чимала!
675] В старших кмітливості більше, завваж; до неї додай ще
676] Досвід, а він лиш один робить з людини митця!
677] Навіть перебіг років чепурінням вони сповільняють —
678] Хочуть і в віці бабусь юними бути на вид.
679] Лиш забажай — і на сотні ладів тебе стануть кохати,
680] Вигадці їхній, повір, заздрити може й маляр!
681] Щоб насолоди сягнуть, не треба таким заохоти:
682] Тут як йому, так і їй рівна слугує жага.
683] Гидко й лягати, коли лиш один розкошує в постелі
684] (Ось чому рідше вдаюсь до хлопчаків по любов).
685] Що то за жінка, яка лиш тому віддається, що — жінка,
686] В думці ж навіть тоді вовну завзято пряде.
687] Втіху давати з обов'язку? Ні, не для мене ця втіха!
688] Будь ти хоч кралею з краль — ласки не треба мені!
689] Слухати любо зате, як вона зізнається в розкошах,
690] Як поспішати не дає — хоче продовжити їх.
691] Хочу жагою потьмарені очі велительки бачить —

692] Як, переможена, все ж млосно пручається ще.

693] Втіхи ті — не для зелених ще (так повеліла природа):

694] Можна їх звідать лише після семи п'ятиріч.

695] Квапишся — пий молоде, а мені — що за консулів давніх

696] В амфори влите було — п'яного дайте вина!

697] Тільки розлогий платан — окриття від пекучого Феба,

698] Та, що молодша, трава — надто шорстка для стопи.

699] Чи Герміоні б ти, а не Єлені надав перевагу?

700] Горгу б хіба подивляв більше, ніж матір її?

701] Тож дочекавшись утіх, що дарує нам пізня Венера,

702] Будеш, повір, смакувать щонайсолодші плоди!

703] Втім, нашу парочку вже прийняло втаємничене ложе:

704] Музо, не входьмо туди! Перед дверми зупинись!

705] Наймилозвучніша мова сама там без тебе пливтиме

706] І бездіяльною там ліва не буде рука:

707] Знатимуть пальці, за що їм узятись на ніжних частинах

708] Тіла, куди тайкома стріли пускає Амур.

709] Із Андромахою так забавлявся найхоробріший Гектор —

710] Не на одній лиш війні користь од нього була.

711] Так — із лірнеською бранкою велет Ахілл, як по битві,

712] Втомлений, ложе м'яке тілом могутнім гнітив.

713] Пестив тебе, Брісеїдо, руками, що кров'ю фрігійців

714] Часто багрились, і ти не відтручала тих рук!

715] Може, й сама грайливо тяглась до них, нездоланих,

716] Як лиш до любощів хіть заплонила тебе.

717] Поспіх, повір мені, — тільки завада втіхам любовним:

718] Крок по крокові тут, якнайповільніше йди!

719] Знайдеш місця, що до них дає з радістю жінка торкатись, —

720] От і торкайся до них, соромом тут не в'яжись!

721] Сам же помітиш в очах її мовби вогні перелітні:

722] Так по тремтливій воді сонце, бува, пробіжить.

723] Далі почнуться жалі, воркотіння, зітхання солодкі

724] Й ті, що забаві такій гарно сприяють, слова.

725] Лиш під вітрилом тугим не вихоплюйся ти вперед неї,

726] Поперед тебе й вона поспіхом хай не пливе:

727] Разом ідіть до мети! Впадете водночас у знемозі —

728] То привітайте себе: повною втіха була!

729] Тим і керуйсь, коли час є, коли тобі, мов крадієві,

730] Страх не велить чимскоріш діло вести до кінця.

731] Ну, а коли зволікать небезпечно — до весел візьмися,

732] Чвалом пусти скакуна, хвацько його приострож!

733] Ось і праці кінець! Тож подай мені, вдячне юнацтво,

- 734] Пальму й чоло увінчай з мирту вінком запашним!
- 735] Як Подалірій був першим цілителем серед данайців,
- 736] Як Еакід — кулаком, Нестор — брав мовою верх,
- 737] Даром пророцтва — Калхант, войовничістю — син Теламона,
- 738] Віжками — Автомедонт, так я в любові мастак!
- 739] Шану складіть мені, чоловіки, як співця мене славте,
- 740] Світом із уст у вуста ймення моє хай летить!
- 741] Гарну я вклав вам до рук, як Вулкан — Ахіллові зброю:
- 742] Як володів нею він, так ви й себе покажіть!
- 743] Хто ж амазонку звоює мечем моїм, хай на трофеях
- 744] Напис залишить такий: "Учнем Назона я був".
- 745] Хочуть, однак, послухать мене також ніжні дівчата:
- 746] Книги наступної зміст — це настанови для них.

КНИГА ТРЕТЯ

- 001] На амазонок данайцям я зброю дав, зараз озброю,
- 002] Пентесілає, тебе й тих, що з загону твого.
- 003] Йдіть рівносильними в бій! Перемогу дарує Діона
- 004] Й той, хто над світом усім пурхати звик, — її син.
- 005] Несправедливо було б, якби збройні — на голих рушали,
- 006] Взяти вам гору, мужі, тільки б ганьбою було.
- 007] Тут не один дорікне: "Хочеш зміям додати отрути?"

008] Хижу вовчицю пустить до безборонних кошар?"

009] Похибки небагатьох не спішіть на всіх перекласти:

010] В кожної вчинки свої, кожну за ними й судіть.

011] Ганить Єлену молодший Атрід, а сестру, Клітемнестру, —

012] Старший; підставу на це мають обидва брати.

013] Через Талая дочку, Еріфілу, нащадок Еклея

014] В темінь Аїда, живий, з кіньми живими спустивсь.

015] Два п'ятиріччя зате Пенелопа чекала на мужа,

016] Поки блукав він, а ще — стільки ж, коли воював.

017] А Філакίδα жона? Хіба ж не вона передчасно

018] За чоловіком своїм, кажуть, в могилу зійшла?

019] Й Феретіада дружину згадай: вона впала в обійми

020] Смерті, аби при житті міг залишитися муж

021] "Ось я, візьми, Капанею, мене! Поєднаймося прахом!" —

022] Кинулась, мовивши так, Іфіса донька в огонь.

023] Зрештою, Мужність — це жінка: жіноче ім'я в неї, одяг —

024] От і сприяє жінкам — в тому нема дивини.

025] Втім, у науці своїй я висот аж таких не сягаю,

026] Та й над суденцем моїм — чи не найменше з вітрил.

027] Я — пустотливої втіхи наставник, легкого кохання:

028] Знатимеш, як тобі слід жіночці-любці годить.

029] Жінці перед вогнем, перед стрілами встоять нелегко —

030] Чоловікам той вогонь, стріли ті менше грозять.

031] Часто, власне, вони на обман ідуть, а не дівчата —

032] Тут, хоч як приглядайсь, не запримітиш вини.

033] Вигнав колхідянку зрадник Ясон (не дивився, що — мати!)

034] Й другу в обійми свої підлий узяв Есонід.

035] Ну, а Тесей? Через нього сама, в чужині Аріадна

036] На узбережжі морським чайок лякалась усе.

037] А запитай, чому Дев'ять доріг, хоч одна лиш дорога, —

038] "Тут за Філлідую гай, — скажуть, — тужив, осипавсь".

039] Гість твій (вершина чеснот!) залишив тобі меч свій, Дідоно,

040] Й смерті причиною став — плата за ласку твою!

041] Що вас згубило? Не вміли любити: бракувало мистецтва —

042] Тільки мистецька любов може тривалою бути.

043] Певно, донині б не знались на тім, та сама Кітерея,

044] Тут об'явившись мені: "Вчи їх, — веліла, — любить!"

045] І додала: "За які ж то провини страждають дівчата?

046] Збройним мужам оддавать їх безоружну юрбу?

047] Дві твої книги зробили умільцями справи своєї

048] Чоловіків, а тепер — зброю жіноцтву подай!

049] Хто Менелая жону в своїх віршах ганьбив, той потому

050] їй же хвалу проспівав на щасливішій струні.

051] Ніжних дівчаток (якщо тебе знаю на правду) не скривдиш —

052] Буде тобі все життя гарна віддяка од них".

053] Мовивши, з мирту листок (прикрашав тоді мирт їй волосся)

054] Й декілька ягід мені, мило всміхнувшись, дала.

055] Їх лиш узяв я — натхнення відчув: заясніло повітря,

056] Легше дихнулося враз, наче позбувсь тягаря.

057] Поки триває той дар, до науки беріться, дівчата —

058] Цноти, законів і прав тут не порушите ви!

059] Нині міркуйте над тим, що й вам загрожує старість —

060] Хай ні хвилина життя марно для вас не майне!

061] Поки ще можна, допоки сприяють літа повносили —

062] Бавтесь! Рікою пливуть — не почекають! — роки.

063] Хвилі, що ген промайнула за обрій, назад не повернеш,

064] Як і години: втекла — вже не відкличеш її.

065] З віку свого користайсь: він збігає нечутно; до того ж

066] Завтрашнє — все ж не таке, як учорашнє, добро.

067] Де засірів чагарник, там недавно я бачив фіалки,

068] А з того терня колись квіти я рвав для вінка.

069] Прийде той час, коли ти, що тепер одганяєш коханців,

070] Будеш, самотня, стара, в ліжку тремтіти всю ніч.

071] Біля дверей своїх в пору нічну суперечок не вчуєш,
072] А на порозі рясних вранці не знайдеш троянд.
073] О, як то скоро — гай-гай! — вкривається зморшками тіло
074] Й щойно квітуче лице в'яне, безбарвним стає!
075] Сйвінь зненацька тобі (те пасмо, мовляв, — од дитинства)
076] Вибілить голову всю, не омине й волоска.
077] Змії зі шкірою враз свою старість скидають із себе,
078] Олені — роги нові, щоб не старіти, беруть,
079] Нам же — онови нема. Не лишайте незірваним квіту:
080] Не зірвете навесні — сумно осиплеться сам!
081] Так і пологи — до старості крок, та й нива втрачає
082] З року на рік, по жнивах, краплю своєї снаги.
083] Не червоній через Ендіміона латвійського, Люно;
084] Зоре світанкова, й ти — через Кефала свого!
085] А Кітерея? (Вона ж — і Гармонії мати, й Енея)
086] Тужить по нинішній день: бачить Адоніса кров.
087] Приклад берить, умирущі, з богинь — невмирущого роду:
088] Не відмовляйте мужам — хай посмакують утіх!
089] Може, одурять? А втрата яка? Що ваше — те з вами:
090] Тисяча хай почерпне — все буде так, як було.
091] З часом і крицю зітреш; від ужитку потоншає кремінь,

092] Ви ж не лякайтесь тертя: втрата вам тут не грозить!

093] Хто б не дозволив, скажіть, вогонь — од вогню запалити?

094] Хто б у цебрі зберігав безмір морської води?

095] Втім: "Так негоже!" — котрась із жінок дорікне ласунові —

096] Моря не скривдиш, кажу, скільки його не черпай.

097] Не до розпусти хилю вас, однак, — велю не лякатись

098] Втрат, адже ваші дари вільні від будь-яких втрат!

099] Поки ще в гавані я, хай легкий мені подув сприяє:

100] Далі — потужніших сил нам знадобляться вітри.

101] Отже, з плекання почну. Як плекаєш — лоза виноградна

102] Дасть тобі добре вино, нива — пшеницю гінку.

103] Врода є даром богів. Чи багато з вас хвалиться нею?

104] Ні. Бо далеко не всім випав на долю цей дар.

105] Дбайте про вигляд самі. Не допоможе й врода недбалій,

106] Хоч би обличчям була рівна Венері самій.

107] Скажеш: давніше не так, як тепер, чепурились дівчата —

108] Й чоловіки — відповім — не чепурились тоді.

109] Що Андромаха колись груботкану сорочку носила —

110] Дива нема: її муж — грубим воякою був.

111] Як прибиралася б ти для Аянта, який прикривався

112] Шкурами з семи биків — вежоподібним щитом?

113] Рим, неотеса колись і простак, — нині золотом сяє:

114] Ставши над світом усім, світу багатства посів.

115] На Капітолій поглянь, на нинішній і — на колишній:

116] Заприсягнешся, що тут править Юпітер новий.

117] Нині сенат — це споруда, високого збору достойна,

118] Ну, а за Тація — хмиз правив за кривлю низьку.

119] Де височать і для Феба й вождів наших пишні будівлі,

120] Чи не паслись в давнину звиклі до плуга воли?

121] Інші хай хвалять той вік! Щодо мене — себе я вітаю

122] З нинішнім: любий мені нинішній спосіб життя!

123] І не тому, що податливе золото з надр добувають,

124] Що кораблями везуть пурпур із дальніх країв,

125] Що навіть гори принижують кайлом, лупаючи мармур,

126] Що від навалених брил синь відступає морська —

127] Ні! Лиш тому, що ми тонші тепер, що предкам, нарешті,

128] Грубість лишили сільську, той невідчепний реп'ях!

129] Тож не обтяжуйте вушок своїх тягарем самоцвітів,

130] Що з зеленавих глибин смаглий індієць дістав,

131] Не виступайте у шатах важких, що золотом ткані:

132] Всі ці принади-пастки часто відстрашують нас.

133] Тонкощі ваблять зате. Не лишайте безладним волосся:

- 134] Буť йому гарним чи ні — це вже залежить од рук.
- 135] Зачісок безліч бува. Щоб із них відповідну обрати —
- 136] Дзеркальце вам, жіночки, першу пораду подасть.
- 137] Та, що з довгастим лицем, посередині проділ хай робить,
- 138] Як Лаодамія; їй — гладко чесатись велю.
- 139] А кругловида — пучком хай на маківці згорне волосся,
- 140] Щоб, коли врода така, вуха відкриті були.
- 141] Іншій — хай по раменах воно, як у Феба, спливає,
- 142] Бога, коли він до рук ліру співучу бере.
- 143] Декотрі хай його в'яжуть вузлом, як Діана це робить —
- 144] Та, що по горах-лісах звірів лякливих жене.
- 145] Цій до лица, коли вільно по плечах спадає волосся,
- 146] Тій — треба туго сплести, мовби приборкать його;
- 147] Ще котрась хай гребінцем черепашим додасть йому блиску,
- 148] Врешті, в котрої витке — хай собі в'ється воно.
- 149] Та чи вестимеш ти лік жолудям на розлоному дубі,
- 150] Бджолам — на Гиблі-горі, а звірині — серед Альп?
- 151] Так неспромога й мені всі ті зачіски тут описати:
- 152] З кожним-бо днем постає щось небувале, нове.
- 153] Часом недбалість удавана вабить: ця зачіска, скажеш, —
- 154] Ще від учора, вона ж — тільки-но з-під гребінця!

155] Хай випадковим здається мистецтво. В захопленім місті

156] Вгледів Іолу Алкід: "Ось кого, — мовив, — люблю!"

157] Так і тебе взяв, на Криті покинута діво, на повіз

158] Вакх, а сатири — "Евой!" — дружньо гукали. — "Евой!"

159] О, як турботливо мати-природа красі вашій годить!

160] Скільки-то способів є ваду затерти якусь!

161] Гірше доводиться нам: як Борей восени обриває

162] Листя з дерев, так літа — кучері нам з голови.

163] Жінка свою сивину зафарбовує зіллям германським:

164] Барві підробній, новій заздрити справжня б могла.

165] Жінка — мов пава пливе, на маківці — стогом волосся

166] (Куплене!): гроші й чуже владне зробити твоїм.

167] Та й купувати не сором тепер на виду всього люду —

168] Там, де Муз дев'яти і Геркулеса є храм.

169] Що про одіння скажу? Не варто й тут дивувати

170] Пурпуром з Тіру, ані взористим золотом шат.

171] Що то за шал — цілий статок носить на собі, якщо стільки

172] Значно дешевших довкіл бачимо радісних барв?

173] Ось — наче неба блакить, що без хмар, коли вітер із півдня

174] Теплим крилом затяжних не наганяє дощів;

175] Ось — до тієї подібна, що Фрікса і Геллу зуміла

- 176] Від навісної Іно порятувати колись;
- 177] Ось — що наслідує хвилю, та й назва у неї від хвилі:
- 178] Вірю, німфи морів — саме в такому вбранні;
- 179] Ось — мов шафран: у накидці такій запрягає богиня,
- 180] Вся в мерехтливій росі, коней, що світло несуть.
- 181] Далі — мов з Пафосу мирт, аметист пурпуровий, білява
- 182] Ружа й крило журавля, що із фракійських полів.
- 183] Тут — жолуді, Амарілло, твої, тут мигдалі і навіть
- 184] Віск свій відтінок блідий шатам жіночим дає.
- 185] Скільки народжує квітів земля, а лоза виноградна —
- 186] Пагонів, хай лиш зима перед теплінню втече, —
- 187] Стільки (чи й більше) у нас барвників — вибирай, але вміло:
- 188] Звісно, не кожній з дівчат кожна з тих барв до лиця.
- 189] Темне — хай біла, мов сніг (пригадай Брісеїду) вдягає —
- 190] Саме в такому вбранні бранкою стала вона.
- 191] Біле — смаглява: в такому сподобалась ти, Кіфеїдо, —
- 192] В білому ти на Серіф, острів, ступила колись.
- 193] Далі. Чи варто про те, щоб у тебе з-під пахв не йшов запах,
- 194] Щоб у жорстких волосках ноги твої не були? —
- 195] Я ж не повчаю дівчат ні з гірського Кавказу, ні інших —
- 196] Що із Каїка-ріки, в краї місійському, п'ють.

- 197] Зайве казати, щоб зубів пильнували ви, бо почорніють,
- 198] Щоб, зачерпнувши води, вранці вмивали лице.
- 199] Вмієте щічки вибілювать крейдою, надто блідим же
- 200] Вмієте ви, навпаки, гарних рум'янців додати.
- 201] Вмієте хистом тонким із бровою брову поєднати,
- 202] Й мушкою барві лица дати відтінок м'який.
- 203] Вугликом очі не соромно вам підвести чи шафраном,
- 204] Що на твоїх берегах, Кідне прозорий, росте.
- 205] Є в мене, хоч і мала, та значної вагомості книжка,
- 206] Де для плекання краси засобів низку даю.
- 207] Звідси шукайте підмоги собі й для прив'ялої вроди:
- 208] В дії мистецтва мого не розчаруетесь ви.
- 209] Лиш за столом, де тих скриньочок стос, не стрічайте коханця:
- 210] Що помагає красі, те непомітним робить.
- 211] Хто без огиди б дививсь, як лицем під своєю ж вагою
- 212] Гуща до теплих грудей звільна сповзає-пливе?
- 213] Нащо й та мазь вам, дарма що Афіни її постачають, —
- 214] Піт, що овеча брудна вовна просякнула ним?
- 215] Мозком оленячим теж не намащуйтеся, поки є свідок,
- 216] Дбайте й про зуби свої, поки ще гостя нема.
- 217] Все це сприяє красі, хоч для ока — бридке: не одне щось,

218] Поки в роботі — гидке, зроблене — зір веселить.

219] Подиву гідні в наш час Мірона невтомного твори —

220] Це лише брили колись, грубий, безликий тягар.

221] Золото спершу кують, аби перстень тонкий з нього вийшов,

222] Одяг, що носите ви, з вовни брудної постав.

223] Камінь шорсткий був, а нині — Венера викручує-сушить

224] (Ось на що здатний різець!) мокре волосся своє.

225] Так от і ти чепурись (коханець хай думає: "Спить ще"),

226] Врешті, такою з'явись, мовби з картинки зійшла!

227] Нащо б то знати мені, що за блиск на твоєму обличчі?

228] Спальню свою — на замок: ще ж не закінчено твір!

229] Є такі речі, що чоловікам і не личило б знати,

230] Не приховали б ви їх — нас уражали б вони.

231] От у театрі оздоби вилискують — постаті різні,

232] А позолота на них — тонша, ніж той пелюсток.

233] Не дозволяють і глянуть на них, поки ще не готові —

234] И ви без сторонніх очей вроду плекайте свою.

235] Будь-коли можна, проте, розчесати хвилясте волосся —

236] Хай собі без перешкод в'ється по плечах воно.

237] Найголовніше — хмурною не будь, не зганяй на волоссі

238] Злості своєї, коли, трапиться, ляже не так.

239] Служки не скривджуй, адже не одна і подряпає, бідну,
240] Й голкою руку штрикне, поки та чеше її.
241] Тож (проклинаючи!) зачіску робить велительці злісній:
242] Сльози й краплинками кров — рясно на зачісці тій.
243] Обмаль волосся — став сторожа вдома, й лиш там, де шанують
244] Добру Богиню, наводь лад на своїй голові.
245] Я загостив якось до однієї, і штучне волосся
246] Хутко наділа вона, — задом, проте, наперед.
247] Хай ворогам щось подібне трапляється, хай на парф'янок,
248] А не на римських жінок сором спадає такий!
249] Що то за бик, коли рогів нема? Що за луг — без травиці?
250] Гай — без листків, голова — та без волосся на ній?
251] Втім, не Семелу, не Леду повчаю, не ту, що з Сідону
252] Ген через моря глибінь начебто бик її віз,
253] І не Єлену, що прагне її Менелай одібрати
254] Від крадія-пастуха (кожен з них знав, що робив!) —
255] Є кого вчити в нас: юрми дівчат — і гарненькі, й не дуже,
256] Більшість, до слова кажу, гірша од меншості й тут.
257] Гарним ані настанов, ні мистецтва не треба, бо їхній
258] Посаг — це врода; вона — верх без мистецтва бере.
259] Море ясне — мореплавець спокійний; коли спохмурніє —

260] Вміння і засоби всі тут же він пустить у хід,
261] Зовнішність рідко буває без вад; навіть плямку найменшу
262] Від чоловічих очей, як тільки можеш, ховай!
263] Куца — сиди, щоб тебе за сидячу, як станеш, не мали;
264] Нижча від куцої ти — гостя на ложі стрічай.
265] А щоб на око він, поки лежиш, не визначив зросту,
266] Спритно на ноги собі ще й покривало накинь.
267] Вільний — для надто худих я порадив би одяг; так само
268] Вільно й накидка нехай їм опадає з плечей.
269] Надто бліда хай рум'яниться; надто смаглява — вживає
270] Замість всіх інших білил — риби, що з Фаросу, мазь.
271] Ніжку не дуже струнку у взутті білосніжнім приховуй,
272] Не поспішай ремінців з надто тонкої знімать.
273] Прикру нерівність плечей хай підправить подушечок пара,
274] Грудям пласким повноти кругла пов'язка додасть.
275] Пальці не дуже тонкі в тебе, ніготь не надто гладенький —
276] Значить, як мову ведеш, менше вдавайся до рук
277] І не бесідуй натще, коли з рота важкий в тебе запах,
278] Від чоловіка тоді краще вже одаль тримайсь.
279] Зуб почорнів тобі? Вищий від інших? Вибився з ряду? —
280] Краще не смійся, бо цим тільки нашкодиш собі.

281] Хто б у те вірив, що навіть сміятися вчаться дівчата?

282] Вчаться таки, аби й сміх повабу їм додавав.

283] Смійтесь, та не на весь рот, щоб на щічках дві ямочки грали,

284] Нижня губа щоб ледь-ледь верхніх торкалась зубів.

285] Звісно, й кишок ви зо сміху не рвіть, коли треба й не треба:

286] Хай по-жіночому він — солодко, ніжно бринить.

287] Є ще такі, що їм рот перекошує регіт нестримний;

288] Декотру сміх аж трясє — наче ридає вона.

289] Іншої сміх ріже вуха: здається, що то десь при жорні

290] Знуджена колом іти, вперта ослиця реве.

291] Врешті, куди не сягнуло мистецтво? Вже й плачемо гарно —

292] Сльози у будь-який час, в будь-який спосіб лємо.

293] Що там сльоза? Велимо, щоб язик на тій чи на іншій

294] Літері мов спотикавсь, як у дитини бува:

295] Знадою й вада стає — певних слів помилкова вимова:

296] Гірше, ніж досі могли, мовити слово вчимось.

297] От і візьми собі це, раз воно помічне, до уваги.

298] Далі навчайся того, кроком яким тобі йти.

299] Є і в ході якийсь чар: чи когось незнайомого нею

300] Звабиш, а чи відштовхнеш — вирішить, власне, хода.

301] Рухати стегнами вміє одна й розвівать за собою

302] Одяг, ступаючи так, начеб не йшла, а пливла.

303] Інша — мов червонощока жона селянина-умбрійця,

304] Твердо, сягнисто кладе, по-чоловічому, крок

305] Міра — й тут головне: між селюцьким розгонистим кроком

306] І по-смішному дрібним вибрать середину вмій.

307] Тільки плече твоє хай неодмінно оголеним буде

308] Зліва, так само й руки, лівої, не прикривай.

309] Надто, коли в тебе шкіра — мов сніг: цілував я, бувало,

310] Звабливу ту білину ніжних жіночих плечей!

311] Моря потвори, Сирени, були, що дзвінким своїм співом

312] Судна могли зупинять, хоч би які там прудкі.

313] Парость Сізіфа Улісс мало пут не порвав на їх голос —

314] Іншим він вуха тоді воском, хитрун, заліпив.

315] Часто не вродою — голосом зваблюють хлопців дівчата,

316] Тож, чи вродливі, чи ні — вчіться мистецтва того!

317] Часто повторюйте, що в мармурових почули театрах,

318] Чи на єгипетський лад снують легкі пісеньки.

319] Хто до моїх настанов прислухатися хоче, хай вміє

320] В правій — кітару, а плектр — в лівій тримати руці.

321] Скелі і звірів зворушував лірою, й плесо підземне,

322] І триголового пса славний родопський Орфей.

323] Брили на голос твій, праведний меснику неньки своєї,
324] Хоч не торкався їх ніхто, в стіни складались нові.
325] Й риба німа, каже поговір знаний, вслухалась у ліру,
326] В спів Аріона дзвінкий, що серед моря лунав.
327] Грай і на арфі, обіруч у струни вдаряючи ніжно:
328] Жартам, веселим пісням вельми пасує ця гра.
329] Знай, що писав Каллімах, що — коський співець, що — прихильник
330] Вакха, із Теосу муж, сивоголовий пісняр.
331] Хай буде знана й Сапфо (чи є десь грайливіша муза?)
332] Й той, в кого Гета-крутій батька все водить за ніс.
333] Щось із Проперція, з ніжних пісень прочитати не зайве,
334] Щось, може, з Галла, а щось — вчений підкаже Тібулл,
335] Чи із Варрона — про руно ясне, що сестрі твоїй, Фріксе,
336] Випало лихом таким, чи про того втікача
337] З Трої — Енея, про першопчатки високого Риму —
338] Твору славнішого в нас годі, повір, однайти.
339] Може, й моє до наведених тут ще долучиться ймення,
340] Може, в ріку забуття твори не кануть мої —
341] Й скаже хтось: "Нашого вчителя вірші добірні читайте,
342] Де він і чоловіків розуму вчить, і жінок,
343] Чи із трьох книг, що "Любовними" названі, вибери дещо

344] І з розумінням, чуттям ті сторінки прочитай;

345] Чи з "Героїнь" проспівай щось доладно — із творів, що іншим

346] Досі незнані були, започатковані ним".

347] Дай мені, Фебе, той дар! Дай і ти, хто сприяє поетам,

348] Вакху рогатий, і ви — дев'ять співучих богинь!

349] Хто б сумнівавсь, що й про танець ітиметься? Що то за жінка,

350] Як не рухлива вона і при кітарі, й вині?

351] Ті, хто навчився під музику рухатись, — любленці сцени:

352] Стільки в тих рухах краси, стільки ж і повабу в них!

353] Дівчина (вибач, вдаюсь до дрібниць) кидать кості хай вміє,

354] Кинувши — знати їй слід, скільки набрала очок.

355] То нехай кине на "три", то подумає, як їй найкраще

356] Кинути кості й який хитрий придумати хід.

357] Хай і в "розбійники" грає розважливо; й тут варто знати:

358] Гине камінчик тобі, раз він один — проти двох.

359] Воїна, що без напарниці, можуть в полон захопити —

360] Часто вертається він, хоч і мав намір іти.

361] В сітку широку м'ячі підкидають — гляди, не торкнися

362] Іншого, тільки того, що маєш кинуть, м'яча.

363] Ще одна гра є: на стільки клітинок поділено дошку,

364] Скільки (рахунок тонкий!) в році ковзкім місяців.

365] Звідси і звідти — по три камінці; перемогу здобуде,
366] Хто оті три камінці зможе поставити в ряд.
367] Ігор тих не зрахувать! Не знати їх дівчині — сором:
368] Саме за грою, бува, паросток пустить любов.
369] Гарні робити ходи — невелика, одначе, заслуга:
370] Спокій у грі берегти — значно важливіша річ.
371] Бо, захопившись, про все забуваємо, необережні:
372] Що приховалось в душі — явним одразу стає.
373] Гнів підступає, огидливе зло, до збагачення потяг,
374] Потім — лайки та сварки, й жалю важка гіркота.
375] От і здригається тут від докорів та криків повітря,
376] Всяк закликає богів кривду помстити свою.
377] Гра — вже не гра; поривається кожен свого домогтися,
378] Бачив я: сльози не раз рясно по лицях текли.
379] Хай від такої ганьби береже Громовержець жіноцтво,
380] Щоб таланило йому вабити чоловіків!
381] Ось чим жінкам дала змогу втішатись бездумна природа;
382] Вибір багатший забав — чоловікам перепав:
383] Тут перегони з м'ячем, тут списи і розгонисті кола,
384] Зброя всіляка, щити й кінь, що по кругу біжить.
385] Поле не бачить вас, ні джерело найстуденіше Діви,

386] Туська на тихій воді не поколише ріка.

387] Порттик Помпеїв вам личить зате, коли в ясне сузір'я

388] Діви стрімливо летять сонячні коні палкі.

389] Також відвідуйте храм лавроносного Феба, що в битві

390] Нам посприявши морській, флот єгиптян потопив,

391] Й інші споруди, що їх і сестра і дружина вождева

392] З зятем-звитязцем звела, що в корабельнім вінку.

393] Ще — вівтарі, де мемфійську телицю обкурює ладан,

394] Ще й три театри, щоб там на видноті ви були;

395] Далі — й арену, де кров на піску ще парка, а потому —

396] Цирк, де довкола стовпа — вихор гарячих коліс.

397] Що приховалось — незнане; незнаного — хто пожадає?

398] Що ж то таке, поміркуй, врода — без споглядача?

399] Краще співай від Таміра чи від Амебея — одначе

400] Треба, щоб ліру твою хоч би хто-небудь почув.

401] От приховав би свій твір Апеллес, то й донині б Венера

402] Десь під водою була, в моря німій глибині.

403] Що так потрібно натхненним співцям? Однієї лиш слави:

404] Вся наша праця важка звернена тільки на це!

405] Дбали колись і безсмертні, й вожді про поетів, а хорам

406] Дяку складали гучну і нагороду в свій час.

407] Дійсно високим, величним, святим було ймення поетів,
408] Дорогоцінні не раз їм подавали дари.
409] Енній з Калабрії честь таку мав, Сціпіоне великий,
410] Поряд із прахом твоїм, друга близького, лягти.
411] Нині — зневажено плющ— хоч як віддавайся мистецтвам
412] Вчених сестриць, а тебе ледарем, врешті, назвуть.
413] Мило для слави й очей не склепляти! Хто знав би Гомера
414] Без "Іліади" його, що протривала віки?
415] Хто про Данаю б чував, якби, замкнена в тій своїй вежі,
416] Вік там вона пробула, аж до старечих сивин?
417] Ось чому, кралі, посеред юрби вам корисно бувати,
418] Часто ж ідіть за поріг — просто аби погулять!
419] Так і вовчиця, щоб мати вівцю, йде на цілу кошару,
420] Так і Юпітера птах рине на рій голубів.
421] Тож і красуня нехай на очах буде: з-між незчисленних
422] Хлопців хоча б одного, може, відхопить собі.
423] Всюди хай дбає про те, щоб подобатись, все своє вміння
424] Хай зосередить вона тільки на вроді своїй!
425] Випадок — скрізь владарем; гачок наготові хай буде:
426] Рибка спіймається й там, де не чекаєш на влов.
427] Часто аж лапи збивають собі гончаки по яругах —

428] Олень же, глянеш бува, сам у тенета вбіжить.

429] От Андромеду візьми: чи могла сподіватись, що сльози,

430] Поки у путах була, серце зворушать комусь?

431] Часто, ховаючи мужа, підшують іншого: жінці

432] Личить нечесаній йти, ронячи сльози рясні.

433] Втім, уникайте мужчин, що про вроду свою вже аж надто

434] Дбають, зачесані так, мовби хто вилизав їх.

435] Що говоритимуть вам — говорили вже тисячам інших:

436] З місця на місце, легка, пурхає їхня любов.

437] Що їй робить, коли він легковажнішим видався од неї?

438] Може, самій запастись добрим десятком мужів?

439] Годі в те вірити, вірте одначе: послухала б Троя

440] Ради Пріама колись — то б височіла й тепер.

441] Інші — закоханих з себе вдають і в такий ото спосіб

442] Хочуть (хіба не ганьба?) вигоду мати якусь.

443] Хай вас в оману не вводить намащене нардом волосся,

444] Не задивляйтесь на те, як хто свій одяг уклав,

445] Хай не піддурює тоґа, з найтоншої зшита тканини,

446] Й перстень на пальцях у них — що раз то інший, новий!

447] Хтось із таких джигунів причепурених — злодій, можливо,

448] Й зовсім не врода твоя — палить його твій убір.

449] Часто: "Віддай, то моє!" — кричать обікрадені кралі,
450] Часто: "Віддай, то моє!" — форумом гомін іде.
451] З храму, що злотом горить, незворушна, те бачиш, Венеро,
452] Ти — й Аппіади, що там, перед тим храмом, стоять.
453] Між залицяльників тих що не другий, то знаний всім пройда
454] От і вибілюйся тоді, як поведешся з таким!
455] Інша спіткнулась — нехай це послужить тобі за науку:
456] Ступить брехун на поріг — двері тримай на замку!
457] Хай би там як присягався Тесей, кекропіді, не вірте:
458] Нині він, як і колись, тих же закличе богів.
459] Годі й тобі, що Тесея наслідував, Демофоонте,
460] Вірити: хто ж, як не ти, зрадив Філліду свою?
461] Гарне щось вам обіцятимуть — гарне у відповідь мовте,
462] Як обдарують, то й ви не залишайтеся в боргу.
463] Та, що дарунок взяла, у любові ж відмовила — здатна
464] Вічний згасити вогонь, що на честь Вести горить,
465] Викрасти святощі з храму Інаха або ж отруїти
466] Зіллям смертельно їдким рідного мужа свого.
467] Втім, завеликий розгін я беру — притримай-но віжки,
468] Музо, аби на скоку з воза не вилетіть нам!
469] Броду спитають слова — на табличці сосновій писання

470] (Спритна служниця із рук в руки тобі передасть) —

471] Глянь, що написано там, і старайся з тих слів зрозуміти,

472] Чи прикидається він, чи не на жарт закохавсь.

473] Перечекай, а тоді відпиши: для коханців чекання —

474] Добра спонука, лише б не затяглося воно.

475] Втім, легковажною, поки проситимеш, не видавайся,

476] Надто рішучою теж, як відмовляєш, не будь.

477] Хай, наче на терезах, і надія хитається, й страх —

478] Більше надія, однак, хай набирає ваги.

479] Пишете — чистої мови вживайте; найбільше принади

480] Взятє з розмови, просте слово таїть у собі.

481] Скільки разів саме лист ще непевну роздмухував іскру,

482] Скільки — нашкодив красі неоковирним письмом!

483] Ще одне: ті з вас, що чоловіків своїх (ви ж не весталки!)

484] Хотуть водити за ніс, — краще самі не пишіть,

485] А лиш рукою раба чи рабині мережете табличку

486] Й не довіряйте їй (доказ прямий!) новаку:

487] Бачив я часто жінок, що раз по раз аж блідли, сердешні,

488] Страх-бо — то вже не життя: гіршого рабства нема.

489] Звісно, поганцем є той, хто ті докази в себе тримає,

490] В того паскуди, скажу, Етни вогонь у руках.

491] Та на лукавство — лукавством, гадаю, слід відповідати —

492] Таж дозволяє й закон зброю на збройних знімать.

493] Далі таке: кожен лист вчіться почерком іншим писати

494] (Цю настанову, повір, через тих підлих даю!),

495] Перш ніж відписувать, добре зітри, що раніше писала,

496] Щоб на табличці одній почерків двох не було.

497] Пишеш коханцеві — так напиши, щоб здавалося — жінці:

498] Треба сказать тобі "він" — виведи вмисне "вона".

499] Щоб від таких-от дрібниць до поважніших справ перейти нам

500] І на вітрилах усіх далі пуститись у путь, —

501] Буйний вгамовуй порив, коли вабити хочеш обличчям, —

502] Людям-бо мир до лица, звірові — гнів налітний.

503] Гнів викривляє лице, набрякають, темніючи, жили,

504] Очі грізнішим вогнем, ніж у Горгони, горять.

505] "Більше до рук не візьму тебе, флейто!" — сказала Паллада,

506] Вздрівши на хвилі пливкій щічки надуті свої.

507] От зазирніть, коли в гніві, в люстерко — себе ж таки в ньому

508] З вас не впізнає ніхто — так-то спотворює гнів!

509] Гордість — не менша біда. Лиш погідний очей ваших погляд

510] Служить окрасою вам і привертає любов.

511] Так і пиха (вір бувалому!): часто сам вираз обличчя,

512] Хоч не дійшло ще до слів, може відразливим быть.

513] Дивиться в вічі — дивись; усміхається — ти усміхайся,

514] А головою кивне — значить, кивни йому й ти.

515] Так от, тупими набавившись стрілами, хлопець крилатий

516] З сагайдака врешті-решт гостру добути спішить.

517] Важко й з сумними бува. Аянт хай кохає Текмесу,

518] Всі ж ми — веселий народ: манять усміхнені нас.

519] Я б не просив ні тебе, Андромахо, нізащо у світі,

520] Ані, Текмесо, тебе бути за любку мені.

521] Не привели б ви на світ діточок, то б не вірив, здається,

522] В те, що тулилися ви — кожна до мужа свого.

523] Та чи діждався Аянт від своєї жони-жалібниці

524] На якесь миле слівце, що до вподоби мужам?

525] Хто мені права не дав із великих речей для малого

526] Приклади брати й вождів тут подавати ймена?

527] Вождь дає сотню одному під руку, а відділ кінноти —

528] Другому, третій — орла, знак легіону, несе.

529] Так ви й до нас приглядайтесь: кожному, хто на що здатний,

530] Визначіть місце його — хай там, як воїн, стоїть.

531] Хто з багачів — на дари хай щедриться; правник — на поради;

532] Хто говорити мастак — справи хай ваші веде.

533] Ми, хто складає пісні, — пісенні несімо дарунки,

534] Ми — особливий загін: наше заняття — любов.

535] Ми, коли нам до вподоби якась, — її славимо лунко:

536] Кінтії хто б то, скажи, чи Немесіди не знав?

537] Хто Лікоріда — те знають на сході, на заході знають;

538] Нині цікавиться всяк, хто ж то Корінна моя.

539] Зваж і на те, що співці від справ підступних далекі:

540] Силою хисту свого звичай шліфуємо й ми.

541] Ні марнославності в нас, ані до багатства жадоби,

542] Нам тільки б ложе та тінь — інші хай форумом снують!

543] Лиш на гачок дуже легко ми ловимось і пломенієм

544] Жаром любові палким, що не вгаває й на мить.

545] Ніжне мистецтво зате пом'якшує кожному вдачу,

546] Наше заняття й життя — в парі йдуть, кроком одним.

547] Будьте прихильні, дівчатка, жінки, до співців аонійських,

548] Бо ж і натхненні вони, й любленці Муз-Пієрид!

549] Є таки в нас божество, очевидний зв'язок наш із небом:

550] Із піднебесних осель дух цей заронено в нас.

551] Грошей чекать від учених поетів — хіба то не злочин?

552] Тільки на злочин такий кралі всі йдуть залюбки.

553] Хоч попервах удавайте не жадібних: свіжий коханець,

554] Щойно побачить сильце, тут же чкурнути готов.

555] Як не однакова зброя підходить для того, хто здавна

556] Тягне робочу шлею,— і молодого коня,

557] Так не годиться в однаковий спосіб ловити статечних —

558] І юнаків, про яких кажуть: зелене іще.

559] Цей, недосвідчений, тільки-но стане на службу в Амура,

560] Тільки-но в спальню твою, жертва свіженька, шмигне, —

561] Хай лиш до тебе все горнеться, хай лиш одну тебе знає,

562] Муром міцним той засів високо обгороди!

563] Бійся суперниці! Будеш одна з ним — твоя перемога:

564] Владу й любов, пам'ятай, з кимось ділити не варт!

565] Той же, вояка старий, буде стиха любити, розумно,

566] Стерпить таке, що ніяк не по плечу юнаку.

567] Він ні ламати дверей, ні одвірків палити не стане,

568] Щічки, впавши у гнів, любці своїй не дряпне,

569] Одягу ні на собі не порве, ні на ній; за волосся

570] Він її теж не смикне, не допроводить до сліз:

571] Це — юнакам, од жаги очманілим (зелене ж бо!) личить,

572] Ну, а бувалець, кажу, навіть до болю глухий.

573] Він неквапливим згоряє вогнем, мов те сіно змокріле,

574] Мов на гірському хребті тільки-но зрубаний дуб.

575] Перша — певніша любов, а плідніша, вагоміша — друга:

576] Яблука стиглі мерщій, поки не впали, зривай!

577] Без недомовок тепер (перед ворогом — навстіж ворота!) —

578] Навіть невірність свою вірністю вмій приховать!

579] І пам'ятайте: що легко дається — недовго втішає, —

580] Часом до милих забав хитру відмову підкинь.

581] Хай, на порозі простягтись: "О двері жорстокі!" — зітхає,

582] Часто хай просить тебе, часто — хай і грозить.

583] Так до гіркого звертаємось, солодощів попоївши,

584] Й при ходовому, бува, вітрові гине судно.

585] Тим-то жінок своїх чоловіки не пестять занадто:

586] Кожен при жінці своїй будь-коли може лягти.

587] І навпаки: скаже сторож "Не можна!" — одразу лютіша

588] Через відмову жорстку нас розпікає жага.

589] Втім, дерев'яного киньте меча — повоюємо справжнім,

590] Хоч проти нас, певна річ, тут же повернуть його.

591] Хай твій коханець новий, в сильці опинившись, гадає,

592] Що в твоїй спальні лиш він — гість і єдиний владар.

593] Потім дай знати йому, що й суперник сюди заглядає:

594] Не підстьобнеш його так — хутко зів'яне любов.

595] Гарно рисак на змаганнях біжить, коли спереду й ззаду

596] Коні копитом гулким землю розгонисто б'ють.

597] Навіть погаслу жагу розворушує наново кривда —

598] Свідчити сам я берусь: лиш коли скривдять — люблю.

599] Та щодо ревностів тих — хай лиш здогади будуть у нього:

600] Хай тут уява його гору бере над знанням.

601] Хай він гадає, що хтось за ним стежить оком недремним,

602] Що у коханки — хмурний, повний злоби чоловік.

603] Та, що нічого ніде не грозить їй, — то не насолода:

604] Будь хоч Таїдою, все ж вигай страх хоч якийсь!

605] Замість у двері ввійти, крізь вікно, скажімо, хай лізе,

606] Ти ж, мовби дома біда, знітившись гостя прийми.

607] Хитра служниця на те "Ми пропали!" — хай вигукне, вбігши,

608] Ти — юнака заховай, щоб у куточку тремтів.

609] Спокою трохи, любові додай до страхів тих, одначе,

610] Щоб не подумав: "Ти бач, скільки-то коштує ніч!"

611] Як — чоловіка кмітливого, як одурить охоронця,

612] Що не склепляє очей, — чи говорити про те?..

613] Жінка хай мужа боїться свого, під замком нехай буде —

614] Так і закони, й права, й приписи цноти велять.

615] Та під замком будь тобі, кому щойно даровано волю?.. —

616] Ні! Щоб водити за ніс — швидше до таїнств моїх!

617] Хоч би очей в тебе стільки впивалось, як мав їх сам Аргус,
618] Будь-кого перехитриш, тільки б охота була!
619] От, припустімо, й листа не напишеш (усюди той сторож!),
620] Так, але ж лазня ще є — там уже будеш сама!
621] Й служба довірена, вклавши табличку за пазуху теплу,
622] Будь-кому зможе її без перешкод віднести.
623] Що там за пазуху? Десь при стегні або й до підшви
624] Хай, прикріпивши, несе сповнені ласки слова!
625] Сторож надто зіркий? Не треба таблички — хай служба
626] Спину підставить: на ній, мов на табличці, пиши.
627] Ще й молоком можна свіжим писати: посиплеш вугіллям —
628] І в непомітних слідах літери спостережеш.
629] Око піддуриш ти й соком із льону: на дощечці чистій —
630] Добре приглянься лишень — стануть рядочком слова.
631] Як не старався дочку вберегти від пороку Акрісій,
632] Все ж віддалася вона — він таки став дідусем.
633] Що з охоронця того, коли стільки театрів у Римі?
634] Що — як вона залюбки на перегонах сидить?
635] Що — як буває на лункоголосому святі Ісіді
636] Й там, куди тільки одна, без супровідника, йде?
637] Є ще Богині Доброї храм, а туди вже не ступить

638] Жоден із чоловіків, окрім обранців її;

639] Є ж іще лазня, де можна й натішитись, поки невтомний

640] Сторож — по той бік дверей — речі пильнує твої.

641] Врешті, ще й подруга, мовби хворіючи, будь-коли може,

642] Хай лиш нагода якась, ложе своє відступить.

643] Що вже казати про ключ потаємний: сама його назва

644] Вчить, що робити, а ще ж, окрім дверей, є вікно.

645] Пильного сторожа можна й приборкати щедрим Лієєм,

646] Що дозрівав-палег —1 десь на іспанській горі.

647] Й інші є засоби різні, що сон навівають глибокий

648] І на повіки кладуть темінь летейську важку.

649] Добре, як служка, якій довіряєш, почне з охоронцем

650] Балаканину, тоді — візьме в обійми свої.

651] Та чи не зайве тут довго повчати, коли охоронця

652] Коштом украй незначним будь-коли можна купить?

653] Підкупом, вір мені, можна людей прихилить і безсмертних,

654] Як подарунок даси — зм'якне сам Батько богів.

655] Що хтось розумний учинить, те й дурень: узявши дарунок

656] І порадивши йому, буде, як риба, німий.

657] Та лиш один раз на рік охоронця купить намагайся,

658] Щоб за гостинцем щодня не простягав він руки.

659] Я нарікав, пам'ятаю, що друзів боятися треба,
660] Та не лишень про одних чоловіків я кажу:
661] Будеш довірлива — втіхи твої смакуватиме інша,
662] Інша, не вгледити коли, зайця твого сполохне.
663] Навіть служниця, що спальню твою прибирає сумлінно,
664] Як і те ложе, не раз — віриш? — моєю була!
665] Значить, гарненьких у дім не бери, бо, кажу, та служниця
666] Замість хазяйки сама гарно годила мені.
667] Гей, та чи я одурів? Йти на ворога — груди на розхрист —
668] Ще й видавати себе... так от, своїм язиком!
669] Пташка ж не вчить птахолова, де її краще впіймати,
670] Лютих собак на свій слід не випроваджує лань.
671] Хай там однак! Аби користь була. їй служитиму вірно,
672] Хоч би лемноським жінкам меч проти себе ж давав!
673] Спершу старайтесь, щоб ми похвалялися: "От як нас люблять!"
674] Легко ж повірити в те, що кожен день на умі.
675] Прийде юнак — обігрій його поглядом, потім, зітхнувши
676] Глибоко, ти запитай, що ж він так пізно прийшов.
677] Далі — на сльози пора й нарікання (мовляв, маєш іншу),
678] Далі вже — кішкою ти кинься йому до лиця.
679] Це — переконливо. Тут він, розм'якнувши, сам пролечить:

680] "Он воно що! Ти дивись... Гине без мене, либонь!"

681] Надто, коли чепурун він, коли, позираючи в люстро,

682] Певен, що кожна з богинь зачарувати б зумів.

683] Хто б ти, однак, не була, в обуренні міри дотримуй,

684] Вчувши про іншу якусь, розуму все ж не втрачай

685] І не спіши в те повірити: приклад печальний Прокріди

686] Вчить нас, що поспіхом тут тільки нашкодиш собі.

687] Біля барвистих горбів, де Гімет рясніє квітками,

688] В'ється священний струмок, обіч — м'яка мурава.

689] Близько гайок, а між трав — деревця розрослися сунічн',

690] Лавр, темний мирт, розмарин пахощі сіють довкіл.

691] Бук густолистий, крихкий тамариск, густа конюшина,

692] Сосна, красуня гінка, — все в тій місцині росте.

693] То під Зефіром легким, то під леготом іншим цілющим

694] Скільки-то різних листків, трав усіляких тремтить!

695] Мило Кефалові тут. Гончаків і прислугу лишивши,

696] Втоплений, біля струмка він присідав на траву.

697] 'Ти, що жагу втихомирюєш, — так він співав, — охолодо,

698] Знову до мене прийди, ніжно торкнися грудей!"

699] Хтось це підслухав — і ну до Прокріди; вона кожне слово

700] (Видно, чекала біди) ловить вже вухом чутким.

701] Тільки-но вчула те, як здалось їй, суперниці ймення —

702] Впала відразу, німа: біль їй дар мови одняв.

703] Зблідла, як бліднуть листки виноградні на першій морозі

704] В пору, коли на лозі вже виноградна нема,

705] Наче те яблуко, що, наливаючись, вітку вгинає,

706] Незарум'янене ще, наче незрілий кизил.

707] Щойно до тям прийшла — розриває на грудях одужу,

708] Дряпає лиця собі, хоч і невинні вони.

709] Мить — по вулиці вже, розкуйовджена, простоволоса,

710] Мчить, наче та, що їй Вакх тирсом затьмарює глузд.

711] Лиш до злочасного місця підбігла, в долині лишила

712] Служок і в гай увійшла — тихо, але без вагань.

713] Що тоді думала ти, коли так нерозумно ховалась?

714] Що за вогонь так палив серце, Прокрідо, твоє?

715] Певно, чекала: "Ось-ось тут появиться та Охолода —

716] І перед зором моїм власна постане ганьба".

717] То тебе сором діяв (підглядати — не дуже то гарно!),

718] То ти хвалила себе — сумнів з любов'ю змагавсь.

719] Місце, ім'я, той шептун — усе мов кричало їй: "Зрада!"

720] Ще ж ми, чого боїмось, поспіхом віримо в те.

721] Тут іще вгледіла слід на траві, наче тілом прим'ятій, —

722] Серце забилося нараз, ніби та пташка в сильці.

723] Ось уже полудень тіні стягнув, і до заходу сонця

724] Стільки лишалось путі, скільки від сходу пройшло.

725] От і Кефал, син Меркурія, вийшов, пашіючи, з лісу

726] Й над джерелом нахиливсь охолодити лице.

727] Ти, причаївшись, чекала, Прокрідо. Той ліг на травичю —

728] Й знову своєї: "Прилинь, о легковійна, прилинь!"

729] Тут мов полуда з очей у Прокріди зраділої спала,

730] Розум до неї вернувсь, як і рум'янець живий.

731] З тим піднялась і, гілки розсуваючи з-перед обличчя,

732] Жінка до мужа спішить, щоб обійняти його.

733] "Звір там", — подумав Кефал і, лук негайно схопивши,

734] Вже накладає стрілу, що у правиці була.

735] "Ні, то не лань! Зупинись! Не пускай стріли, нещасливче!

736] Горе!.. Дружині своїй вістрям ти серце пройняв!

737] Горе, о горе мені!.. У любляче серце ти влучив!

738] Втім, через тебе давно кров'ю воно запеклось.

739] Гину завчасно, але не від зради,— земля, що ти нею

740] Вкриєш останки мої, буде мені, мов той пух.

741] Із вітерцем, що так обманув мене, лине мій подих...

742] Гину!.. Рукою закрий, милий мій, вічі мої!"

743] Той, її тіло слабке до грудей пригортаючи скрушно,
744] Рани глибокої кров хоче омити слізьми.
745] Подих, що вплив повільно з грудей її необережних,
746] Він на вустах своїх чув, горем пригнічений муж...
747] Та пригадаймо, з чого почали! Повернімо свій човен,
748] Хай по трудах нелегких гавань всміхнеться йому!
749] Певно, чекаєш давно, що я поведу тебе в гості
750] Й приписи певні подам, як поведися тобі.
751] Пізно прихось і поважно ступай при засвічених лампах —
752] Пізно прийшовши, кажу, зваби собі додаси.
753] Хто напідпитку, тому й у негарній привидиться краля —
754] Ваду, яка б не була, мовби приховує ніч.
755] Пальцями їжу легенько бери: рухи й тут є належні,
756] Рота рукою, скажім, не витирай за столом.
757] Перед гостиною не наїдайсь, але й в гостях май міру:
758] їж, як смакує, але — менше, ніж з'їсти могла б.
759] Стала б таки при Парісові рот напихати Єлена —
760] "Дурень лиш, — чухався б той, — дурень міг красти таку!"
761] Більше пасує жінкам, а навіть і личить їм — пити:
762] З сином Венери тобі, Вакху, найкращий союз.
763] Так, але поки ясна голова, поки пам'ять і ноги

764] Служать тобі й від вина ще не двоїться в очах.

765] Гидко дивитись на ту, що лежить, наче мертва, напившись, —

766] Гідна, щоб з нею будь-хто хіть заспокоїв свою.

767] Сон за столом — небезпечне заняття: заснувши, такого

768] Часом натворимо ми, що хоч під землю ховайсь!

769] Далі вже й сором повчать. А Венера: "Вважаєш за сором

770] Діло, що, власне, над ним — ласка, опіка моя?"

771] Знаєте всі свого тіла будову — стосуйтеся до неї:

772] Як випадало б лягти — кожна для себе рішай.

773] Світишся вродою — то горілиць прилягти не вагайся;

774] Спина немов з-під різця — спиною очі втішай.

775] Меланіона плечей Аталанти стрімкої торкались

776] Ноги — у тебе такі ж, отже, лягай, як вона.

777] Куца — тоді на коня; для високої зростом фіванки

778] Жодного разу, повір, Гектор конем не ставав.

779] Жінка, що станом струнка, опершись колінами в ложе,

780] Хай при поставі такій зверне голівку набік

781] Гарне стегно в тебе, груди без вади — хай він над тобою

782] Стане, а ти простягнись навскіс на ложі своїм.

783] І не вважай, що то зле, як по плечах розпустиш волосся,

784] Наче вакханка, й лежиш, мов окриваючись ним.

785] Ти ж, на чиїм животі наробила вже складок Люціна, —

786] Наче той парф на коні, спиною вмить повертайсь.

787] Тисяча способів є. Найпростіший — на правому боці

788] Й трохи на спині лежать, тобто — напівгорілиць.

789] Ні Аполлона триніжок тобі, ні Аммон, що з рогами,

790] Певних таких не дадуть, як моя Муза, порад!

791] Тож, коли гідне довір'я багате на досвід мистецтво —

792] Вірте! У віршах моїх не розчаруетесь ви!

793] Жінка повинна відчуть до кінця, всім єством, насолоду,

794] А водночас хай і він од насолоди тремтить.

795] Хай під час любощів шепіт не мовкне солодкий, ласкавий,

796] Навіть для пустощів там місце якесь залиши.

797] А не вділила тобі до тих любощів смаку Венера —

798] Солодко схлипуй хоча б — гину од втіхи, мовляв.

799] Справді нещасна та жінка, в якої нечуле до ласки

800] Те, що слугує для втіх чоловікам і жінкам!

801] Тільки, якщо вдаєш, то, гляди, не впіймайсь на неправді:

802] Рухами, блиском очей вміло приховуй брехню.

803] Що тобі мило, те голосом, подихом навіть засвідчуй —

804] Й тут (хоч і сором про те!) є таємниці свої.

805] Жінка, що хоче від гостя платні після втіхи на ложі,

806] Вбогою зробить себе: втіхи покинуть її.

807] Світлові з вікон усіх не давай проникати у спальню:

808] Що не милує очей, те приховає півтінь.

809] Втім, і забаві кінець! З колісниці, яку білокрилих

810] Лебедів пара тягла, час і пора вже зійти.

811] Як перед тим юнаки, так і ви на трофеях любові

812] Напис, дівчата, зробіть: "Був у нас вчитель — Назон".

ПРИМІТКИ

КНИГА ПЕРША

5. Автамедонт — візник Ахілла.

6. Тіфій — вмілий керманич на судні Арго. Гемонійське — фесса-лійське; Іолку Фессалії — батьківщина Ясона, вождя аргонавтів.

II. Учителем Ахілла, сина Пелея (Пеліда), був кентавр Хірон, син Кроноса і Філіри.

28. Кліо і вісім— сестриць... — Гесіод, уродженець Аскри в Беотії, у вступі до "Теогонії" розповідає про те, як дев'ять Муз ввели його в коло поетів.

31-32. Пов'язки тонкі... — Стрічки, якими пов'язували волосся; довгий одяг — ознака заміжніх жінок Пор. також "С", II, 247-250.

57. Гаргара — найвища гора гірського хребта Іди, що в Малій Азії, на південь від Трої; прилеглі долини славилися врожайністю, Метім-на, місто на Лесбосі, — своїм вином.

67-71. Під Помпееву тінь... — Йдеться про розкішний прилеглий до театру портик, що його спорудив Помпей. Під склепіння... — Портник Октавії при театрі Марцелла, сина Октавії, племінника Августа. Портника" що звела.. Лівія... — дружина Августа; портик був при пала-тинському храмі Аполлона.

77. Телиці мемфійській... — Тобто Ісіді; Мемфіс — місто в Єгипті, де вшановували Ісиду. В Римі культ Ісиди поширювався у I ст. до н. є.

81. При. храмі Венери... — Йдеться про храм Венери-Праматері на форумі, де проходили судові процеси; біля храму був оздоблений Ап-піадами — статуями німф — "Аппіїв фонтан" — від водопроводу, що його спорудив цензор Аппій Клавдій в 312 р. до н. є.

147. Понесуть., богів., — Циркові видовища попереджувала врочиста процесія, що рушала від Капітолію і обходила цирк, несучи статуї богів.

164. Арена., вкрита., піском.. — Ідеться про амфітеатр, де відбувалися бої гладіаторів.

171-172. Кораблі перські й афінські.. — Йдеться про т. зв. навма-хію — морський бій, що мав імітувати славетну перемогу греків над персами при Саламіні (480 р. до н. є.). Видовище влаштував Август у травні 2 р. до н. є. на честь відкриття храму Марса Месника.

177. Цезар — тут Гай Цезар, син доньки імператора Августа Юлії; в 1 р. до н. є. двадцятирічним юнаком очолив похід проти парф'ян, як месник у битві з парф'янами в 53 р. до н. є. зазнав поразки полководець Красс (див. також прим, до "С", II, 227).

[280]

187. Тірінфський герой — Геракл.

198. Ворог — володар парф'ян Фраат IV, який, аби прийти до влади, вбив свого батька.

209— Спини парф'ян-втікачів... — Імітуючи втечу, парф'яни несподівано повертали коней, щоб завдати удару; ця їхня хитрість увійшла в прислів'я

225. Персіда — Персія Назву хибно виводили від Персея, сина Данаї.

259. Діани святиня — храм в Аріції, при Аппієвій дорозі; за жерця міг бути тут лише раб-утікач, що вбив свого попередника.

283-340. Щоб підкріпити своє твердження, що кожна жінка, навіть найстійкіша з вигляду, "любощів прагне в душГ (273) й здатна заради цього на злочин, Овідій наводить приклади з міфології Шблїда, дочка Мілета, покохала свого брата Кавна ("Метаморфози", IX, 446-664); Мірра — свого батька Кініра (там же, X, 298-518); дочка Геліоса і Пар-сеїди Пасіфая — бика; Скілла, дочка мегарського володаря Ніса, запалавши пристрастю до Міноса, що облягав Мегару, зрадила свого батька ("Метаморфози", VIII, 6-151); Клітемнестра зрадила свого чоловіка Агамемнона (Атріда), зійшовшись з Егістом; Медея, дочка колхід-ського володаря Еета, покохавши

Ясона, надіслала його нареченій Креусі в дарунок отруєний одяг і діадему, що спалили її суперницю, потім — повбивала своїх дітей; через жіночу пристрасть постраждав Фенікс, син Амінтора і Гіпподамії. остання підмовила свого сина вступити в любовний зв'язок із батьковою коханкою; розлючений батько осліпив і прогнав сина; Федра, друга дружина Тесея, закохавшись у Тесеєвого сина Гіпполіта, але не домігшись взаємності, звела на нього наклеп, що й призвело до загибелі Гіпполіта; Ейдотея, сестра Кадма, друга дружина фракійського володаря Фінея, з його намови виколола очі своїм пасинкам.

363-364— Іліон — Троя. Йдеться про дерев'яного коня ("троянський кінь"), за допомогою якого греки на дев'ятому році війни здобули Трою.

405-406. Календи — перший день місяця. Після присвяченого Марсові березня (март) з початком квітня вшановували Венеру.

414. Води алійською... — Аллія — ліва притока Тібру; йдеться про поразку римлян у битві з галлами в 390 р. до н. є.

457. Шдіппа — прекрасна афінянка, в яку закохався юнак із простого роду Аконтій. У храмі Артеміді він підкинув Кідіппі яблуко з написом: "Присягаюсь Артеміді, що вийду заміж за Аконтія". Прочитавши вголос (у давнину лише так читали), дівчина змушена була виконати присягу.

527. Крітянка — Аріадна, яку Тесей покинув на Дії (Наксосі).

563. Гіменей — весільний бог.

567. Ніктелій — одне з імен Вакха, "нічного бога".

593— Еврітійон — кентавр, який на весіллі Пірітоя і Гіпподамії, володарки лапітів, сп'янівши, намагався викрасти наречену, через що й зчинилася бійка між кентаврами і лапітами.

649-654— Бусірід — міфічний володар Єгипту, який приносив у жертву богам усіх чужинців. За переказом, Бусіріда вбив Геракл Фа-ларід — жорстокий сцилійський тиран (VI ст. до н. є.).

[281]

679 Силою Фебу взяли... — Йдеться про дочок Левкіппа Фебу і Гі-лаїру, що їх викрали Кастор з Поллуксом.

682. Лікомеда дочка — Деїдамія, дочка скіроського володаря Ліко-меда, у якого з волі Фегіди переховувався перевдягнений у жіночий одяг її син Ахілл — із Гемоніїмуж.

КНИГА ДРУГА

1. Пеане.і — Початок зверненого до Аполлона гімну, вдячної пісні взагалі.

5. Амікли — місто неподалік від Спарти, знане святиною Аполлона.

21. Чужоземець — славетний скульптор і винахідник, афінянин Де-дал; про Дедала і його сина Ікара — також у "Метаморфозах" (VIII, 152-235).

43. Часто біда розворушує хист. — Відоме в античності прислів'я.

45. Крила — весла.. — Метафора, відома Гомерові ("Одіссея", XI, 125).

55. Лиш оминай Каллісто... — Перераховуються сузір'я, що приносять бурі і дощі: Ведмедиця, Оріон, Волопас.

80. Клароський бог — Аполлон, від міста Кларос, що на іонійському побережжі біля Колофона.

96. Морю — ім'я залишив. — Небезпечне своїми бурями Ікарійське море було відоме ще Гомерові ("Іліада", II, 144).

102. Марси — сабейське плем'я в Середній Італії, відоме войовничістю, а також обізнаністю у ворожбі.

109. Нірей — найвродливіший з грецьких героїв під Троєю; Гіл — супутник Геракла в поході аргонавтів.

122. Двома мовами — тобто латинською і грецькою.

123-124. Лаертід — Улісс, син Лаерта; німфи дві — Кірка і Каліпсо ("Одіссея", IX, 29-32).

150. Птах хаонійський — голуб: в Додонському (в Епірі або Хаонії) храмі Юпітера ворожили за летом голубів.

185-192. Любов Міланіона до аркадійської мисливиці Аталанти та його суперництво з кентавром Гілеем оспівує Проперцій у своїй першій елегії

206. "Псів", викидай.. — Найгірший кидок, коли всі кості показували однакове число очок, називався "псом".
217. Той, хто потвор поборов. — Геркулес Мачуха — Юнона.
- 239— Шнтій — Аполлон, від назви гори Кінт на Делосі.
- 255-258. День Фортуни — 24 червня; за переказом, його запровадив римський цар Сервій Туллій, син рабині: в цей день обдаровували рабів. Ґаллів в оману ввели. — Йдеться, власне, про латинів, які, підступивши до Рима, вимагали видати їм для одруження римлянок; замість них вийшли пишно вдягнені рабині, що в шлюбну ніч напоїли своїх женихів; тієї ж ночі римляни перебили напасників. 7 липня, на згадку про цю подію, вшановували служниць.
267. Амарілла — пастушка, героїня Вергілієвих "Буколік" (П, 52).
- 297-298. Пурпур із Тіру — тобто забарвлена фінікійським пурпуром сукня; острів Кос славився виробами з шовку.
332. До заповітних таблиць. — Ідеться про тестаменти (подібна ситуація в Горація: Сатири, II, 5, 52).
353. Демофоонт — син Тесея і Федри, афінський володар, який заручився з Філлідією, дочкою фракійського володаря; не діждавшись нареченого, що на деякий час від'їхав на батьківщину, Філліда наклала на себе руки. Боги обернули її на дерево.
356. Філакід — володар Протесілай з фессалійського міста Філаки.
380. Мова йде про вакханку, яку довів до нестями Вакх.
382. Колхіди дочка — Медея.
383. Ластівка — Прокна (див. прим до "Л", II, 6 7).
- 401-407. Хріс — жрець Аполлона у Хрісі, на узбережжі Троади; його донька Хрісеїда стала бранкою Агамемнона, який, попри благання батька, відмовився її відпустити. Полонянка Лірнеська — Брісеїда, що її подарували Ахіллові; Агамемнон, змушений відмовитися від Хрісеїди, захопив Брісеїду, що й призвело до знаменитого "гніву Ахілла", яким починається "Іліада". Син Тієста — Егіст.
419. Та, що" Ерік посіла.. — Венера (див. прим до "Л", II, 10, 11).

421-423. Алкатой — міфічний володар Мегари. Гімет — славна медоносним квітом гора в Аттіці.

491— Махаон — син Асклепія (Ескулапа), разом зі своїм братом По-далірієм, теж лікарем, брав участь у поході греків на Трою.

498. До храму мого.. — Йдеться про славетний храм у Дельфах.

598. Право вогню і води. — Дві найнеобхідніші людині речі — вогонь і воду — вручали нареченій, коли вона входила в дім жениха; цих же речей, вогню і води, позбавляли вигнанців.

601-602. Церерин обряд — т. зв. Елевсінські містерії в Аттіці, до яких допускалися лише втаємничені. Самофрагійські жерці — від назви острова Самофракія в Егейському морі; йдеться про таїнства підземних богів.

643— Крилоногий герой — Персей (див. прим, до "Л", III, ПІ, 17).

641. Не бачити., вади.. — Подібне — у Горація (Сатири, I, III, 38-

663-664. При якому родилась консулі.. — Римляни вели рахунок часу, літочислення взагалі за іменами консулів; обов'язком цензора, урядової особи в Римі, було також складання списків громадян із зазначенням їхнього віку, стану та майна.

699-700. Герміона — дочка Єлени й Менелая. Горга — дочка Алтеї, сестра Мелеагра ("Метаморфози", VIII, 543).

КНИГА ТРЕТЯ

2. Пентесілая — володарка амазонок, які прийшли на допомогу троянцям; данайці — греки.

11-12. Молодший Атрід — Менелай; старший — Агамемнон.

13— Еріфіла переконала свого чоловіка Амфіарая, сина Еклея, взяти участь у поході проти Фів, хоча знала, чим усе закінчиться: з волі Юпітера Амфіарай разом із колісницею провалився під землю.

[283]

17. Філакіда жона — Лаодамія, що стала символом подружньої любові.

- 19— Ферепйад — Адмет, фессалійський володар, замість якого погодилася померти його дружина Алкеста; Евріпід зробив її героїнею однойменної трагедії.
22. Іфіса донька — Евадна, дружина Капанея, учасника походу проти Фів; кинулася зі скелі в похоронне вогнище свого чоловіка.
23. З філософської точки зору Мужність — це сукупність усіх чеснот. У греків — arete (звідси — жіноче ім'я).
37. Дев'ять доріг.. — За переказом, стільки ж разів Філіда (див. прим до "М.", II, 353) вибігала до моря, виглядаючи свого нареченого.
- 49— Менелая жону., ганьбив... — Ідеться про сцилійського поета Сте-сіхора (VI ст. до н. є.). За спрямовану проти Єлени пісню його осліпили її брати. Проспівавши, вже сліпцем, їй хвалу, він прозрів.
168. Храм, про який тут ідеться, був розташований біля цирку Фла-мінія
177. Назва— від хвилі.. — Латинське *sumatile* — "барви морської хвилі" від грец. кута — хвиля.
191. Кефеїда — Кефеева дочка Андромеда; Персей привіз її з Ефіопії на Серіф, один із Кікладських островів.
196. Каїк — річка в Малій Азії.
201. Із бровою брову поєднати.. — Брови, що зрослися на переніссі, та низьке чоло були у римлян ознаками краси і принади.
205. 6 в мене., книжка.. — Йдеться про "Косметичні засоби для обличчя", лише частково збережену дидактичну поему.
- 223-224. Йдеться про Афродіту Анадіомену — богиню, що виринає з морської хвилі.
244. Добра Богиня — етароіталійська богиня плодючості; до її містерій допускалися лише жінки.
251. Ту, що з Сідону— — Йдеться про Європу, дочку фінікійського володаря Агенора.
323. Месник неньки своєї — легендарний музикант Амфійон, син Ан-тіопи; разом зі своїм братом Зетом вибудував мури довкола Фів.

329— Коський співець — грецький елегійний поет (IV ст. до н. є.), сучасник Каллімаха, вчитель Теокріта.

330. Із Теосумуж — Анакреонт (VI ст. до н. є.), славнозвісний співець вина і любові.

332. Гета-крутій — тип хитрого раба в елліністичній і римській комедії, зокрема у Менандра і Теренція

335. Варрон — Марк Теренцій Варрон (116-27 до н. є.), винятково плідний римський вчений-енциклопедист, поет, поема, про яку тут ідеться, не збереглася

385-386. Джерело.. Діви — фонтан, що його спорудив Агріппа на Марсовому полі; знаний дуже холодною і чистою водою, що йшла водопроводом з Апеннін. Туська ріка — Тібр.

390-392. Флот єгиптян потопив.. — Ідеться про битву коло мису Акція (31 р. до н. є.). Сестра і дружина вождєва з зятем.. — Октавія і Лівія.

[284]

393. Мемфійська телиця.. — Йдеться про храм Ісіді, що в Римі ототожнювалася з Венерою.

394. Три театри — Помпея, Марцелла і Бальба; найбільший з них, театр Помпея, збудований в 55 р. до н. є., вмщав до сорока тисяч глядачів.

399 Тамір — див. прим до "Л.", III, VII, 61— 62; Амебей — афінський кіфаред III ст. до н. є.

401. Апеллес — славетний грецький живописець (IV ст. до н. є.); Ве-нера — тут. "Афродіта Анадіомєна" — одна з найвідоміших його картин.

409-410. Енній — видатний римський епічний поет (239-169 рр. до н. є.). В "Анналах" уславив свого сучасника Сціпіона Старшого (Африканського); на родинному кладовищі Сціпіонів йому було поставлено статую.

439-440. Послухала б Троя ради Пріама... — Пріам радив видати на вимогу греків Єлену, що її викрав Паріс.

452. Аппіади — див. прим, до "М.", I, 81.

457. Кекропіді ~ афіняни; від Кекропа, легендарного засновника Афін.

490. Етни вогонь.. — За переказом, у надрах Етни, в кузнях Вулкана Циклопи кували для Юпітера блискавиці.

604. Таїда — відома афінська гетера, в яку закохався Александр Македонський; після його смерті стала дружиною Птолемея I Сотера.

617. Див. "Л.", III, IV, 19-20.

631. Акрісій — міфічний володар Аргосу, батько Данаї.

672. Лемноські жінки — за переказом, повбивали своїх чоловіків за те, що ті після успішного походу на Фракію привезли собі наложниць.

685. Прокріда — дружина мисливця Кефала; запідозривши Кефала у зраді, вона потай стежила за ним, і той випадково її вбив. Про це див. також у "Метаморфозах" (VII, 795-865).